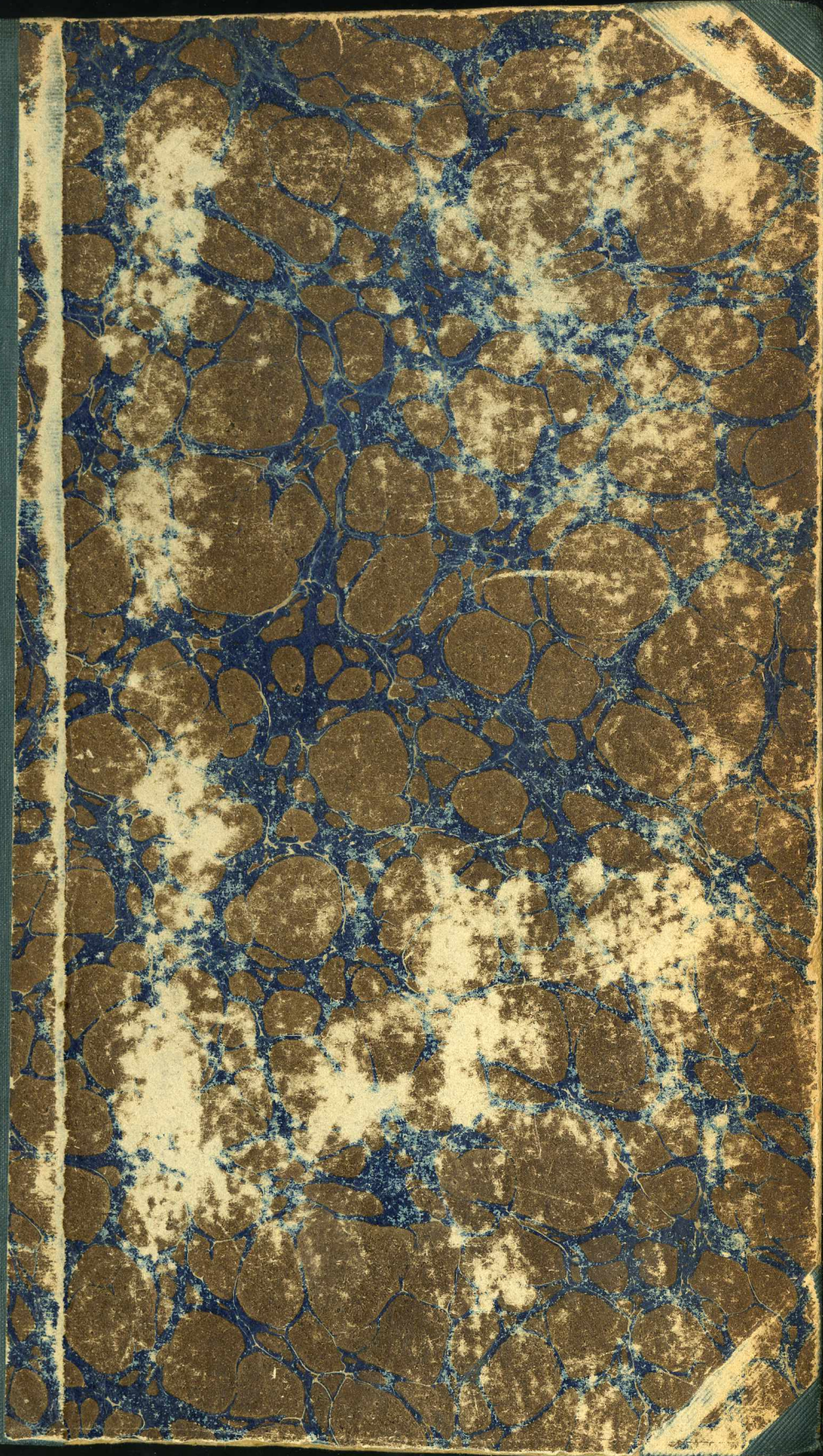

Politikai
röpiratok.

134.

134

1177

NÉZETEK

VÉDTÖRVÉNYEINK REVIZIÓJÁHOZ.

IRTA

ÉGY HONVÉD.

(Pogonyi Dénes, szab. áll. m. kir. honvédőrnagy.)

6.

BUDAPEST, 1880.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

5.1752 0070106

DE BALLAGI GÉZA.

Az 1868-ik évi 40. t.-cz. értelmében meghatározott létszáma közös hadseregünknek közelebbről 10 évi meghosszabbításban részesült; a birodalom mindkét parlamentjének többsége ugy az európai viszonyok, valamint saját biztonságunk érdekében nem láthatta időszerűnek véderőnk csökkentését, s így habár a terhelő financialis áldozatokat nem mulasztotta is el hangsúlyozni, a birodalom nagyhatalmi állásának fentartása és tekintélye érdekében meghozta az áldozatoknak legnagyobbikát.

Kétséget nem szenved, hogy véderőnk magas létszáma egyik, s mondhatnám fő oka a birodalom mindkét államában mutatkozó pénzügyi bajoknak, sőt hajlandó vagyok hinni, hogy annak apasztása nélkül az államháztartás pénzügyi állapota sem a Lajthán túl, sem azon innen gyökeresen rendezhető nem lehet; — de daczára ennek, ha tekintetbe vesszük a birodalom geographiai fekvését, tekintetbe alkatrészeit, s végül tekintetbe az Európa szerte mutatkozó nemzetiségi fajoknak egyesülési áramlatát, mely áramlat hatalmas tényezők által istápoltatik, be kell ismernünk, hogy épen az osztrák-magyar birodalom lehet legkevésbbé az, mely e téren kezdeményezhet.

Minden bizonynyal csak ezen elvek vezérelhették mindkét parlament többségét, a midőn az áldozat nagyságát felismerve sem késett azt meghozni. De ugyan akkor, a midőn azt meghozta, mintegy feltételül kötötte ki, s így kellemes tudomásul vette a kormányoknak azon kijelentését, hogy a véderőnek fenálló szervezete tekintetében ugy a fő czél a harczképesség, valamint financialis irányban is közelebből előterjesztéseket fog tenni.

Ezen reménybe helyezett előterjesztéseket megelőzőleg nem vélek tehát rossz szolgálatot tenni, ha ez irányban

saját nézeteimet közzé teszem, melyeket a fenálló rendszer szorgalmas és folytonos megfigyelése folytán elsajátítottam.

Kétséget nem szenved, hogy emberi elme valami oly tökéleteset nem teremthet, melyben a gyakorlat hiányokat fel ne fedezzen, s így kétségtelen az is, hogy fenálló vérendszerünkben is lehetnek olyanok, melyek immár 12 éves tapasztalás folytán épen a fő czél érdekében megváltoztandók vagy megjavítandók.

Hasonló változtatások mutatkoznak egyfelől a véderő alap szervezete, majd a teljes harcképességnek megfelelő kiképzése tekintetében, de mutatkozik pénzügyi tekintetben is, a mennyiben lehetséges; hogy a fenálló rendszernek alapjáiban megváltoztatása s a véderő létszámának és harcképességének legcsekélyebb megingatása nélkül nagyobb mennyiségű megtakarítások eszközöltessenek.

Ezeknek megvilágosítása és igazolása képezi jelen munkám fő és egyedüli czélját, melyben minden politikai nézet nyilvánításától tartózkodva, s alapul véve az 1867-ik évi 12. t.-cz. által létesített közjogi helyzetet, merő tárgyilagossággal igyekszem megoldani kitűzött feladatomat.

Elismerem jelzett feladatom nehézségét, önhittség teljességgel nem vezérel, s így nem is állítom azt, hogy a mit mondandó leszek, minden lehető ellenvéleményt kizár; czélom csupán tapasztalataim folytán szerzett meggyőződésemet nyilvánosságra hozni, és pedig azért, hogy ezen tárgyban, melyben oly ritkán és kevesen szoktak felszólalni, némi anyagot szolgáltatassak a további fejtegetésekre, s így alkalmat az irányadó köröknek arra, hogy kilátásba helyezett javaslataik megtétele előtt ösmerkedjenek meg ez irányban nyilvánuló több véleményekkel is.

Rövid munkám keretébe, mint már röviden megemlítém, három körülményt foglalok.

1. Ha valjon véderőnk szervezetében szükségesek-e valamely változtatások, vagy az jelenlegi minőségében továbbra is fentartandó?

2. Az általános véderő oktatási rendszerében a harc-

képesség fokozása céljából milyen változtatások lennének szükségesek, s különösen a hadi tudomány kivánalmainak megfelelőleg az oktatásnál mire fektendő a főszűly? — és

3. Melyek azon változtatások, melyek a véderő létszámának és harc-képességének megingatása nélkül alkalmasok arra, hogy általuk nagyobb mérvű financialis megtakarítások eszközöltessenek.

I. RÉSZ.

Véderőnk alap-szervezete.

Véderőnk rendszere a magyar korona tartományait kötelezőleg az 1868. évi 40 és 41-ik t.-cikkekben van lefektetve, melynek alapja az általános védkötelezettség, a védköteles betöltött 20-ik évétől 32 éves koráig bezárólag, tehát 12 évi szolgálati kötelezettség, kitöltve részint a közös hadsereg, annak tartaléka, a póttartalék, s végül a honvédségben, vagy csak kizárólag a honvédségben.

Ezen rendszer mellett az állam szám szerint annyi katonával rendelkezik, a mennyi phisikailag alkalmas egyén találkozik a védkötelezettség 12 korosztályában, mert azon kevés szám, a melyet a törvény által meghatározott családi viszonyok ideiglenesen mentesítenek, figyelembe alig vehető.

Hasonló körülmények között részemről nem láthatom által annak szükségességét, hogy a közös hadsereg hadi létszáma időről időre meghatározassék, mert a midőn hasonló meghatározás csak korlátolólag, de semmi esetben sem szaporítólag hathat a közös hadsereg létszámára nézve, egyszersmind ellentétese magának az általános hadkötelezettség elvének, s így alkalmas arra, hogy a polgári kötelezettségnek ezen legterhesebb neme az osztó igazság ellenére egyik egyént tulságosan sujtson, a míg egy másik részben vagy egészben menekül alá.

Kérdést nem szenved ugyan is, hogy habár a hadi létszám meg van is határozva azon esetben, ha történetesen az évi jutalék a sorozás alá kerültek létszámából több éveken keresztül ki nem telik, illetőleg a közös hadsereg létszámát biztosító tiz évi korosztály sem adná ki a meghatározott létszámot, a meghatározott létszám ki nem egé-

szíthető, holott másfelől, ha a tizévi korosztályt képező védköteles ifjak mennyisége meghaladja is a meghatározott létszámot, a meghatározott mennyiségnél több a közös hadseregbe besorozható nem lévén, a felesleg közvetlen a honvédség keretébe jön, s így a közös hadsereg meghatározott létszámának netaláni hiánya a midőn nem pótolható más felől, a közbejöhethető viszonyok miatt szükségessé válhat netaláni szaporítás csupán törvényhozás útján, a védköteles éveknek meghosszabbítása által lehetne eszközölhető.

De mint mondám, a fenálló rendszer nem felel meg az osztó igazságnak sem, s teljességgel nem folyománya az általános hadkötelezettség elvének, bár ha alapját ez képezi is.

Tekintsük csak közelebbről a dolgot s meggyőződüink róla, hogy egészen a véletlentől függ, melyik védköteles soroztatik a közös hadseregbe, melyik ennek póttartalékába s melyik közvetlen a honvédség soraiba.

Tudjuk, hogy béke időben az, ki a közös hadseregbe soroztatott, három évi tetteleges szolgálatot teljesít, míg a honvéd, ha gyalog, nyolcz hétig, ha lovas, hat hóig tartatik benn, holott a közös hadsereg póttartalékosa épen semmi szolgálatot sem teljesít, hanem mint ilyen csupán papiroson tölti ki szolgálati idejét. Mozgósítás, illetőleg hadjárat esetében pedig ismét a közös hadsereg tetteleges szolgálatában levők sujtatnak első vonalban, a midőn a közös hadsereg póttartalékosai és honvédség csakis nagyobb szükség esetében szólíttatnak zászló alá.

Meggyőződésem szerint a védkötelezettségnek ily módoni felhasználása teljesen elüt az általános védkötelezettség elvétől, melynek más czélja nem lehet, minthogy egyfelől az állam szükség esetében katonai szolgálatokra nagy mennyiségű ember-anyaggal rendelkezék, másfelől pedig, hogy a véradó mint a polgári köteleességeknek legterhesebbje, minden honpolgár által egyforma mértékben teljesíttessék.

Ezen elvitázhatlan elveknek, mint már kimutatni szerencsés valék, legkevésbé sem felel meg a jelenlegi rend-

szer s így annak megváltoztatása a rendszer-alap elvének megfelelőleg valamint az állam érdeke, ugy az osztó igazság tekintetéből is egyformán szükséges.

Nem vonom kétségbe, hogy minden változtatás kisebb vagy nagyobb rázkódtatást von maga után s következésképen időnkben a midőn minden békésnek proclamált hangulat mellett is nem tudható a pillanat, a mely minden fegyveres erőnknek igénybe vételét követelheti, nem lehetne czélszerű oly változtatás, a mely véderőnknek harczképességét bár csak rövid időre is megingathatná s ha mégis merek ilyet javaslatba hozni, teszem ezt azon meggyőződésből, mert az elmondandó változtatás legkevésbbé sem alterálja véderőnk képzettségének jelen stadiumát, sem nem akadályozza annak további fejlesztését.

A változtatás, melyet véleményeim szerint helyesnek, sőt épen véderőnk érdekében szükségesnek tartok, semmi újat nem tartalmaz, csupán a porosz rendszernek saját viszonyaink által igényelt változtatásokkal eszközözendő alkalmazása.

E szerint tehát elesnék véderőnknek jelenlegi négy alkatrésze, t. i. az álló sereg, tartalék, póttartalék és honvédség s csupán kettőre szállíttatnék le, u. m. az álló hadsereg és honvédségre. Az álló sereget képezné a közös hadsereg, — a tartalékot a honvédség vagy is a Lajthán tül csapatoknak tartalékát a Lajthán tül honvédség, a magyar korona csapatjainál pedig a magyar honvédség.

Ezen változtatásnak keresztülvitelére semmi egyéb nem szükséges, mint a védkötelesek 12 éves védkötelezettségének helyes és olyatén beosztása, hogy minden védköteles védkötelezettségének első hat évében a közös hadsereg, második hat évében pedig a honvédség keretébe tartozzék.

Azt hiszem, nem szükséges mondanom, hogy ezen rendszernek alkalmazása a midőn egyfelől feleslegessé teszi a közös hadsereg hadi létszámának időnkénti meghatározását, másfelől az általános hadkötelezettség alapelveinek alkalmazása mellett megfelel az osztó igazságnak

is, a mennyiben a védkötelesek mindenike egyforma teherben részesül.

De a mellett, hogy ezen két nevezetes előny eléretik, jótékony befolyással lenne az magára a véderő tökéletesbbé-
dése és használhatóságára nézve is és pedig azért, mert általa megszűnnék azon még mindég tapasztalható válaszfal és idegenség, mely a közös hadsereg és a magyar honvédség között tapasztalható, s így összes véderőnk szükség esetében inkább megfelelné azon hivatásnak, melyet tőle a fejedelem és állam egyiránt és jogosan megvár.

Igaz, hogy olykor az ellentétes verseny is jótékony befolyással lehet valamely hadjárat szerencsés befejezésére, sőt eseteket mutat fel a hadi történelem, a midőn éppen két különböző, de egy célra működő katonai csapatoknak dicsérendő versenye tette valamely ütközetet vagy csatát győzelmessé, de hasonló eset csak akkor történt, ha történetesen két különböző hatalom csapatjai harcoltak egy célért; — egy hatalomnak heterogen elemekből álló s csak is valamely hadjárat alkalmára, habár egy fővezérlet alatt egyesített csapatainál rendszerint elő áll a surlódás, s ez természetes következményeivel egyetemben egy magában elegendő arra, hogy kitűzött célja meghiúsuljon s a hadjárat kisebb s talán kevésbbé képezett erőkkel szemben is vesztve legyen.

Elérhető lenne továbbá ezen rendszer által az is, hogy összes véderőnk teljesen egyenlő képezésben részesülne s tehát egyforma képzettséggel bírna s így mellőzve a mai állapot, a midőn például a honvédségnek kiképzése egyfelől a nagyon is rövid szolgálati idő, majd a tisztek és szolgálatra bent tartott altiszteknek kevés száma miatt a közös hadseregével szemben bizonyos hátrányban kell, hogy maradjon, — végre pedig megszűnnék azon visszáság, hogy a közös hadsereg póttartaléka egészen nyers állapotban marad s csak akkor hivatik be és kezdetik kiképezetni, midőn már mint kiképzett katonát használni kellene.

Ugyan ezen rendszer által végezetül elhárítva lenne azon abnormis helyzet is, mely kiválólag a honvédségnél

a tisztek nem elegendő számában s általában a tiszti anyag hiányában nyilvánul. — Az általános hadkötelezettségnek szigorú alkalmazása s azon tudat, hogy attól menekülni sem nem szabad, sem nem illő, mintegy vérébe fogna átmenni az állam-polgároknak s kizárná a menekülési vágyat, a mely a nem ritkán észlelhető visszaélések segítségével mellett épen a tiszti anyagnál mutatkozik legfeltűnőbbben.

Kérdést nem szenved, hogy a hadkötelezettség 12 korosztályában ugy a Lajthán tul, mint azon innen van annyi tiszti anyag, a mennyit az összes véderő alantas tisztekben követel, a magasabb tiszti állások pedig, melyek különben is csak a hadköteles évek kitelte után visszamaradtak soraiból egészítették ki, bizonytal nem fog hiányt szenvedni, miután nem kevés azoknak száma, kik a tiszti állást életmódnak tekintik, vagy az iránt különös előszeretettel viseltetnek, — sőt hasonló állomások még szabad-ságolt viszonyban is nyerhetők és pedig felesleges számban, ha azok, kik a képesség megbírálására hivatvák, minden mellékes tekinteteket mellőzve bírálatukban teljesen igazságosan járnak el s így a szolgálati kötelezettséget már kitöltött tiszteknél a vissza, vagy helyesebben mondva megmaradás kedvét elősegítik.

Ugyan ez alkalommal nem mulaszthatom el hangsúlyozni annak szükségességét, hogy a törvény által meghatározott egy éves önkéntes rendszer megváltoztassék, oda módosítva, hogy a törvénynek ezen jótékonyágában csupán azok részesüljenek, a kik az előirt egy évi szolgálati idő alatt az előirt tiszti vizsgát legalább is kielégítő eredménnyel letették.

Hogy azonban ezen változtatás meghozza a várt eredményt, különösen pedig nehogy a törvény szigora sok esetben a lehetetlenség követelésével túllépje a szoros igazság határát, mulhatlanul szükségesnek tartom, hogy a tiszti vizsgák ne csupán a német, de a magyar nyelven is lehetők legyenek.

Teljes készséggel beismerem annak jogosságát, hogy a közös hadseregnél, melynek ez idő szerint valamint hi-

vatalos, ugy vezény nyelve is a német, ezen nyelvnek tudása egyik főfeltételnek tekintetik; de tudni valamely nyelvet annyira, hogy azon valaki magát kifejezni tudja, sőt annak használata mellett szolgálatot is tegyen, messze áll a tudásnak azon tökélyétől, melyre szükségünk van azon esetben, ha ennek használata mellett tudományokat elsajátítani s ilyeneket előadni is szándékozunk; ily körülmények között tehát részemről elégnek tartom, ha a német nyelv mint köteles tantárgy alkalmaztatik a tisztképző iskolákban s annak tudása csupán azon mértékben követeltetik, a mennyi elegendő arra, hogy egy fiatal tiszt kötelességének megfelelhessen. — Ennél többet követelni s annak tökéletes tudásától feltételezni a tiszt állás elnyerhetését, mintegy nyílt kifejezése annak, hogy a nyelv ismerete eleibe tétetik a követelt tudományok ismeretének, már pedig, hogy a czél az lenne, sem feltételezni, annál kevésbbé elhinni képes nem lehetek.

De azon követelmény, hogy a tiszt vizsga csupán német nyelven tehető le, tullepi magát az igazságosság határát is, mert lehetetlenséget követel s végeredményében azt idézi elő, a mit épen kerülni óhajtana, t. i. hogy a magyar elem távol tartja magát azon szándéktól, hogy tiszt állást nyerjen, mert hiszen egy év alatt a nyelv nehézségeivel megküzdni, azt tökéletesen elsajátítani s azon a katonai tantárgyakat is megtanulni, a lehetetlenséggel határos.

Ime ezen körülményben keresendő annak valódi oka, hogy a magyar ajku egy éves önkéntesekből aránylag oly kevesen képezik ki magukat tisztékké, tehát, hogy általában a közös hadsereg magyar csapatainál oly kevés a magyar tiszték száma, a mely körülmény pedig nem csak azért káros, mert a tiszt anyágnak egy nagy része paragon marad, de főként azért, mert a magyar csapatoknál a magyar tiszteknek hiánya káros befolyással van azoknak nem csak kiképzése, de erkölcsi érzületére nézve is.

Régebben, midőn a katona teljesen gépnek tekintett, melyet a fegyelem vezetéken oda vezettek tisztjei a hová akarták, megengedem, hogy ezen visszás körülmény

nem volt annyira érezhető mint ma, de időnkben másként áll a dolog, ma már gondolkozó lényekkel van dolgunk, a kikkel magának a fegyelemnek alkalmazása mellett jó szellem nélkül nagy dolgokat nem mívelhetünk, hogy pedig annak előidézése és fokozása csak is a legénységgel azonos nemzetiségű tisztek által érhető el, kik a legénységnek nyelvét, szokásait s jellemvonását ismerik, azt hiszem, vitatni sem lehet.

Áttérek most már a honvédintézmény szervezetének elemezésébe, illetőleg bírálatába annak: mennyire felel meg a gyakorlati eredmény az 1868. 41. t.-cikkkben foglalt elveknek?

Mondanom sem szükséges, hogy elmélkedésem tárgyát csupán a magyar honvédség képezi, miután a Lajthán tuli sokban eltérő rendszer felett bírálatot mondani egyfelől illetéktelennek tartanám magamat, de másfelől a kivívott eredményt nem is ösmervén, bírálatot különben sem mondhatnék.

A magyar honvédség létszáma az idézett törvény értelmében bizonytalan, állván részint azon védkötelezetkekből, kiket a közös hadsereg meghatározott létszáma és póttartaléka igénybe nem vett, tehát mint felesleg a honvédséghez soroztatott be, részint pedig azon tartalékosokból, kik tíz évet a közös hadsereg keretében kitöltvén, még két évi honvéd szolgálatra kötelezvék.

Ugyan csak az idézett törvény minden valószínűséggel kísérletet óhajtván tenni a felett, hogyan lehetne a közös hadsereg meghatározott létszámán felül fenmaradt, de az általános hadkötelezettségnél fogva mégis védköteles anyagot aránylag csekély kiadással használható katonává tenni? azon, mondhatnám merész, gondolatra jött, hogy a legénységre nézve a keret rendszert, a tisztekre nézve pedig a szabadságolás rendszerét alapította meg.

Merésznek tartom a gondolatot azért, mert már a priori feltételeztetett, hogy a védköteles fiatalság határtalanul kevesebb idő alatt kiképezhető, mint az a közös hadseregnél eszközöltetik; továbbá pedig mert feltételeztetett, hogy a tiszti karnak nagyobb száma, és így zöme szabad-

ságoltakból állítható elő, kik mint ilyenek békében az állam anyagi áldozatát nem igénylik, s mozgósítás esetében még is hajlandók elfoglalni állásukat.

Ha tekintetbe vesszük a már befejezett tíz éves eredményt, nem akarva is hinnünk kell, mert látjuk, hogy a keret rendszer a legvérmesebb reményeket is túlhaladta, holott másfelől a szabadságolás rendszere jóval visszamaradt azon czéltől, melyet általa elérni véltünk.

A mi a keret rendszernek fényes eredményét illeti, emberi anyagunk kitünő volta mellett minden bizonynyal tetteges állományú tiszteinknek fáradtságot nem ismerő tevékenységének tulajdonítandó; hogy azonban a szabadságolás rendszere nem hozta meg a várt eredményt, hogy a szabadságolt tiszteknek száma évenként apad a helyt hogy szaporodnék, s végül hogy a meglévőknek is legnagyobb száma nem bír azon képzettséggel, melyet a hadi tudományoknak mai tökélye megkövetel, annak oka nem magában a rendszerben, hanem inkább ennek nem mindenkor helyes alkalmazásában, s végül azon körülményben keresendő, hogy az egyéves önkéntes rendszernél fogva a közös hadsereg minden intelligens s így tisztí anyagot felemészt.

A csapatok, úgy a tisztí kar képzettségének mértékét, valamint az e körül mutatkozó hiányoknak megjelölését rövid munkám II-ik fejezetében szándékozván előadni, ez alkalommal csupán magára a szervezetre szorítkozom, s így megvilágítására azon okoknak, melyek nézetem szerint elég alkalmasok arra, hogy a tisztí karnál a különben czélszerű és egészséges szabadságolás eszméjét meghiusítsák.

Mint már mondtam, a magyar korona honvédségének rendszere a szabadságolás eszméjén alapszik, mely kiterjedvén a tisztí karra is, megalapítá a tisztí karnak szabadságolt állományát. Ennek keretébe tartozik, vagy legalább abba kellene tartoznia a tisztí kar nagyobb részének, miután a törvény által megállapított alapeszme a tetteges állományba s így a folytonos szolgálatra csak annyi tisztnek alkalmazását engedi, a mennyi a besorozott ujonczok kiképzése, a belszolgálat teljesítése, a gazdaság vi-

tele, végre a különbféle katonai tanintézetek kezeléséhez múlhatatlanul szükséges.

Kérdést nem szenved tehát, hogy a törvénynek ilyen intentiója mellett a honvédség irányadó egyéneinek nem lett volna szabad elmulasztani semmi alkalmat, semmi eszközt, a mi alkalmas lehet arra, hogy a szabadságolt állományú tisztek számát szaporítsa, holott ellenkezőleg kerülnie kellett mindent mi arra zsibbasztólag hathat, különben cselekedve abba a kellemetlen helyzetbe hozzák magát az intézményt, hogy szükség esetében, habár az képzett csapatokkal bír is, azoknak felhasználása tisztek hiányában képtelenné válik.

A szabadságolt rendszer a mai anyagi körülmények között különben is sok nehézséggel jár, bizonyára nem sok egyén akad, ki törvényszabta köteletségén túl, fizetés nélkül, tehát csupa hazafiságból kötelezze magát olyan állomás betöltésére, a mely az anyagi áldozatokon kívül még életveszélylyel is jár.

Ezen körülmények tekintetbe vétele mellett, s különösen szem elől nem tévesztve azt, hogy a honvédség az egy éves önkéntes rendszernél fogva védköteles tagjai között vajmi kevés tisztí anyaggal bír, annyira, hogy ezeknek sorából az alantas tisztek létszáma sem egészíthető ki; valóban olyan erkölcsi eszközöknek használata válik szükségessé, a melyek az egyéni hiúság, a tisztí állás tekintélye, s némely nyujtandó előnyök által is alkalmasoknak mutatkoznak arra, hogy a már védkötelezettségét teljesített és képzett tiszt továbbra is hajlandó legyen tisztí állását a szabadságolt állományban megtartani.

Ugyde hogy mind ezen tényezők is sikerre vezessenek, nem lehet az irányadó, s nagyobb parancsnokságokkal megbizott egyéneknek sem szabályrendeletekben, sem pedig eljárásukban a szabadságolt állományú tisztekkel szemben olyan állást foglalni, a mely a nyujtható előnyök mellett is lesujtólag hatván, azoknak eredményét megsemmisíteni képes.

Bár mekkora befolyása legyen is az egyéni hiúságnak az emberi életre, épen azért mert hiúság istápolást

követel, tehát jutalmát az igyekezetnek, mely megengedem, hiuságból származott. Azon egyén, ki már teljesített kötelességén túl is hajlandó egy terhes, és semmi anyagi haszonnal össze nem kötött állást elfoglalni, s annak terheit viselni, bizonyára csak erkölcsi jutalomra számít, és ez abban áll, hogy fáradsága és szorgalma folytán előléptetésben részesüljön. Ezen elvből kiindulva nem tarthatom tehát helyesnek a honvédséget kötelező előléptetési szabályoknak azon tételét, mely a szabadságolt állományban az előléptetést elvileg csupán a századosi fokig bezárólag engedi, s továbbá csak azoknak helyezi kilátásba és pedig kivételesen, a kik már mint századosok szorgalmuk és képzettségüknek kitünő jelét adták.

Ezen szabály aláveti az egyéneket a bírálni hivatott személyek önkényének, de miután nem feledhető az sem, hogy az embereknek nagyobb része csakis közepes lelki tehetséggel lévén megáldva, s így a kitünőségek sorába vajmi kevés sorozható, ezen szabály egymagában elegendő arra, hogy az egyéni hiuságnak legyőzése mellett visszatartsa az egyéneket a szolgálattól, és sajnos következése az, hogy a honvédség elegendő tisztli létszámmal nem rendelkezik.

Leverőleg hat továbbá a szabadságolt tisztli karra az is, hogy bár nem szabályokból kifolyólag, de gyakorlatilag mégis meghatározott tevékenységi körrel nem bírnak, csapatok parancsnokságaival önállólag meg nem bíznak, a belszolgálat, vagy katonai gazdasátra vonatkozó rendeleteknek tudomására nem jutnak, s így a katonai ismereteknek gyakorlati alkalmazását elsajátítani képesek nem lehetnek. Igaz, hogy a szabadságolt állományú alantasztek az őszi gyakorlatok alkalmával egyes szakaszok élére állíttatnak, de nagyon természetesen csak azért, mert ilyenek a tettleges állományban kellő számban alkalmazva nincsenek, — de már a szabadságolt állományú századosoknál hasonló eset elő nem fordul, mert a század parancsnoksága a rendszeresített keret parancsnoknál hagyatik, habár az csak alantaszti is. Ezen szerintem nem helyes, sőt az intézményre káros eljárást gyakran azzal hallottam

indokolni, hogy először: a szabadságolt állományú tisztek hibákat követnek el; másodsor pedig: mert a tettleges állományú tiszteket mint keret parancsnokokat, nem lehet azzal büntetni, hogy az egész éven tanusított szorgalmuknak gyümölcsét az őszi gyakorlatok alkalmával ne élvezzék.

A mi az első ellenvetést illeti, az épen annyira nem helyes, a mennyire gyakorlatiatlan, mert hiszen az őszi gyakorlatok épen arra valók, hogy a tisztek és legénység általa okuljanak és tanuljanak, már pedig tanulás hiba elkövetése nélkül alig képzelhető. — De egyébiránt, hogy a szabadságolt tisztek által olyan hibák el ne követtessenek, melyek például az állam kárára eshetnének, nagyon könnyen megakadályozhatók az által, ha egy felől az időnként kiadott szabályrendeletek rendszerint a szabadságolt állományú tiszteknek is tudomására hozatnak, — másfelől pedig ha a rendszeresített keret parancsnokok mint különben is kisebb rangfokozatúak azon négyheti időtartamra a szabadságolt állományú parancsnokok által a szükséges irányban felhasználhatók lehetnek.

A második ellenvetés pedig épen nem vehető tekintetbe, mert hiszen habár a szorgalom minden körülmények között méltánylandó is, én azt hiszem, hogy a tettleges állományú tiszt csak kötelességét teljesítette, a midőn mint az államnak fizetett organuma igyekezett a parancsnoksága alá helyezett ujonczoknak helyes kiképzését eszközölni, azzal pedig, hogy az őszi gyakorlatok alatt begyült összes legénységet egy magasabb rangfokozatú, habár szabadságolt állományú tiszt vezényli s parancsnokolja is, teljességgel nem fosztatik meg szorgalma gyümölcsétől, mert hiszen a legénységnek úgy az őszi gyakorlatok, valamint az azt megelőzőtt részletes vizsgáknál tanusított képzettsége bizonyára néki, mint rendszeresített keret parancsnoknak, és nem az ideiglenesen működő szabadságolt tisztek fog tulajdonítani.

Ez tehát az eljárás, a melyben a szabadságolt állományú századosok részesíttetnek, következésképen még kevesebb lehet azon tevékenységi kör, a mely mondhat-

nám a csak néhány szabadságolt állományú törzstisztnak osztályrészüln jutott. A szabadságolt állományú törzstisztek zászlóaljához vagy ezredekhez beosztva nincsenek, csupán a kerületi parancsnokságoknál tartatnak nyilván, s következésképen jelentkezés nélkül szolgálattételre sem hivatnak be, ha pedig történetesen valamelyik jelentkezik azért, hogy magának gyakorlati ösmereteket szerezzen, azt csupán látás érzéke által szerezheti meg, mert a tettelesen alkalmazott századosoknak mint ideiglenesen rendszerezített zászlóalj vagy osztályparancsnokoknak érdeke nem engedheti azt meg, hogy a szabadságolt állományú törzstiszt nem annyira a maga, mint az intézmény, sőt az állam érdekében magát gyakorlatilag is kiképezhesse.

Ime az okok, melyek a szabadságolás eszméjének kifejlődését akadályozták nem csak, de sőt a szabadságolt állományú tisztek számát évről évre apasztják. — Béke idején a szemlátomást bekövetkezett apadás nem érezhető feltűnően, miután a század parancsnokságok alantas tisztekkel, ezeknek állomása pedig altisztekkel pótoltatik; de annál inkább lenne érezhető mozgósítás esetében, a midőn a szükségelt tiszti létszám kiegészíthető nem lévén, ez okon a honvéd-csapatoknak nagyszáma tétlenségre lenne kárhóztatva.

Nem szükséges mondanom, hogy ezen akadályon segíteni elodázhatlan teendő, hogy szükség esetében a honvédségnek öszerejére számítani lehessen, de szükséges már csak azért is, hogy békés helyzetünkben az állampénztára az aránytalanul nagyszámú tetteleges állományú tisztek fizetéseivel ne terheltezzék.

Azon változás melyet már előbb a közös hadsereg-ről szólva a védkötelezettség éveinek megosztására nézve megjegyeztem, már magában egy biztos alap arra nézve, hogy a honvédség legalább alantas tisztekben ne szűkölködjék, a mennyiben a megemlített változás folytán a közös hadseregnek hat évet kiszolgált tartalékos tisztjei is a honvédséghez lépven által, ennek szabadságolt állományát képeznék.

Ilyeténképen tehát csak is a magasabb fokú tiszti

állomások betöltéséről lehet szó, miután ezek már védkötelesekkel nem pótolhatók.

Kétséget nem szenved, hogy ha ezen állomások a századosoktól elkezdve, melyet már védköteles békés viszonyok között elérni alig képes, mind tetteleges állományú tisztekkel lennének betöltve, az államnak roppant kiadása mellett azon visszasság állna elő, hogy tulajdonképen alig pár heti foglalkozásért nagyszámú tiszti egyének egy éves fizetésben részesíttetnének.

Ezen körülmény egy magában elegendő annak igazolására, hogy a honvédségnél a szabadságolt állomány a magasabb fokú tiszti karra nézve is megtartandó és pedig annyival inkább, mert a már többször jelzett változás szerint megszűnván a honvédséghez közvetlen történendő felavatás, igen természetesen megszűnik a kiképzés szükségessége is, s következésképen csak is az évi gyakorlatokra s csekély belszolgálatra szorítkozáván a teendő ez utóbbinak teendői, úgy a legénységnek nyilvántartása s időnként szükségyszerű behívása aránylag kevesebb tetteleges állományú tisztet igényel, mint az mai napig a honvédségnél alkalmazásban van.

A nézetem szerint csak is ezredекbe osztandó különböző fegyvernemeknél elegendő, ha ezredenként egy törzstiszt, egy százados s két alantás tiszt alkalmaztatik tettelegesen, a többi tisztek általában szabadságolt állományúakkal pótolandók; s én azt hiszem, ez nem is lenne semmi nehézséggel összekötve s általában hiány nem mutatkoznék, ha a szabadságolás rendszere helyes alapelvek mellett alkalmaztatik.

Mint már többször említém, a szabadságolt állományú tisztiállás elvállalása eltekintve az itt-ott mutatkozó hazafiúi érzelmektől, mondhatnám, merőben az egyéni hiúság kifolyása, mintegy ösztönszerű törekvés arra, hogy a társadalmi életben bizonyos tiszteletreméltó állást foglaljunk el, szükséges tehát az emberi természetnek ezen talán gyengeségen alapuló de azért hasznos törekvését istápolni azáltal, hogy az előhaladhatás már a priori lebilincselve, sőt lehetlenné téve ne legyen. — És én megvallom, csak

anyagi és erkölesi hasznot látok abban az intézmény és így az államra nézve, ha a honvédség a szükséges számarányig minden rangfokozatban kellően képzett tisztekkel bír, hogy tehát ez megtörténhessék, multhatatlanul szükségesnek tartom az előléptetési szabályoknak odamódosítását, hogy a szabadságolt állományú tiszt is ha ugyan a követelt képességekkel bír, épen úgy előhaladhasson, mint a tetteges állományú.

De szükségesnek tartom továbbá nem csak az egyéni hiúság kielégítése szempontjából, de főképen azért is, hogy az illető elméleti ösmereteit a gyakorlati téren is érvényesíthesse, illetőleg, hogy gyakorlati ösmereteket is szerezzen a szabadságolt tiszteknek teljes tevékenységi kört engedni, sőt szerezni az által, hogy a szabadságolt tisztek mint ilyenek már békében is rangfokozatoknak megfelelő csapat parancsnokságokkal bizassanak meg s ilyeneket az öszi gyakorlatok alkalmával feltétlenül elfoglaljanak.

Ezen rendszer alkalmazása nézetem szerint semmi nehézséggel nem járna, sőt előnyére válnék az intézménynek már békében is az által, hogy daczára a tetteges állományú tisztek csekély számának, a gyakorlatok alkalmával az oly gyakran érezhető tiszti hiány nem mutatkoznék, — másfelől pedig biztos garantiát nyujtana mozgósítás s így hadjárat esetében a tiszti karnak kiegészítésére s így az összes honvédség létszámának azonnali actio képességére.

Honvédelmünk szervezetének változtatására vonatkozó s előadott javaslatom egyiránt érintvén a közös hadsereg és honvédségét is, nagyon természetesen előtérbe állítja az administratio kérdését is.

Ez irányban teljességgel nem czéлом az 1867. év. XII. t.-cz. által alkotott közjogi alapnak megingatása, de nem lehet czéлом az sem, hogy a honvédség administratioját a honvédelmi ministertől elvonjam, valamely más hatóság, például a közös hadügyminister hatósága alá akarjam helyezni. De hiszen eltekintve minden politikai nézetek nyilvánítása vagy ilyeneknek már előleges czáfolatától, s tekintve, hogy javallatom csak is a köteles szolgálatnak

megosztása, a közös hadsereg tartalék-ezredeinek megszüntetése és a honvédség által törtéendő helyettesítése s végül a honvédséghez való közvetlen besorozás megszüntetésére vonatkozik, — az egészen felesleges is lenne. E tekintetben maradhat minden úgy, a mint az 1867: XII. t.-cz. által elvileg, az 1868: 40. és 41-ik t.-cikknek által pedig gyakorlatilag megállapított, azaz maradhat a közös hadsereg mint álló sereg a közös hadügyminister, a honvédség pedig mint tartalék az illető államok honvédelmi ministeriumának hatáskörében; valamint nem követel változást a költségek viselésének kérdése sem, a mennyiben békeidőben a közös mint álló sereg kiadásai a közös, a honvédség mint tartalék kiadásai pedig ezután is az illető államok költségvetéseit terhelnék, holott mozgósítás esetében, mint azt a fennálló törvény rendel, minden kiadás a közös költségek rovására esnék.

A mondottak által kifejeztem azon teendőket, melyeket védrendszerünk változtatására nézve szükségesnek tartok, s ha bár meg vagyok is győződve, hogy ezen változtatások véderőnk harezképességére nézve pillanatig sem lehetnek káros befolyással, valamint meggyőződve arról is, hogy azoknak alkalmazása semmiféle technikai akadályokba nem ütközik, és másfelől nagyon is alkalmasok arra, hogy véderőnk valódi célját előmozdítsák, mindazonáltal a mennyiben előre várhatom, hogy eszméim tüzetes bírálat tárgyát képezendik nemesak, de sőt azok ellen úgy a közös hadsereg irányadó köreiből, valamint a honvédségnél is aggodalmak merülhetnek fel, a mennyiben azon aggodalmakat már előre képzelem, nem mulaszthatom el, hogy azokat ne igyekezzem már a priori eloszlatni, valamint nem mulaszthatom el felsorolni azon szükségyszerű változtatásokat is, melyeket javaslatomnak netaláni alkalmazása feltétlenül megkövetel.

Aggodalmat vélek felmerülni a közös hadsereg irányadó köreiből azért, mert bizalmuk a magyar honvédség irányában még mai napig sem szilárdult meg, már maga az elnevezés, mint gyakran hallám sokaknál, kellemetlen visszaemlékezést szül, szeretik a honvédséget mint ellen-

tétes intézményt s nem mint véderőnk kiegészítő részét tekinteni, melyeknek soraiban vetélytársat, ellenséget és nem barátot vélnek felfedezni, s épen ezen okoknál fogva nem óhajtják annak sem szaporítását, sem tökéletesbedését, de továbbá aggodalmat idézhet elő maga azon feltevés is, hogy a szolgálati időnek egyenlő megosztása által a közös hadseregnek jelenleg meghatározott létszáma apadna, még másfelől Magyarország közvéleményének meglehet tekintélyes része épen ellenkező oldalról fogván fel a dolgot, s aggodalmát a közös hadseregnek állítólag nemzetellenies hangulatából meritvén, a szorosabb kapcsolatot azért nem ohajtáná, mert az egyedül a közös hadseregtől átvett legénység által a honvédségnek nemzeties szellemét mintegy veszélyeztetve látja.

Mindezen felmerülhető aggodalmak részint elfogultság, majd a helyzet félre ismeréséből erednek; a közös hadseregnek netalán aggodalmas egyénei feledék a mindkét helyes alkalmazásban lévő emberi anyagnak azonoságát, feledék továbbá azt, hogy az ellentétességet s az ebből eredhető ellenségeskedést csupán ellentétes viszonyok idézhetik elő, melytől ez idő szerint tartanunk nem lehet, végül feledék, hogy javaslatom szerint minden hadköteles szolgálati idejének első hat évét a közös hadseregnél tartozván kitölteni, s így csakis oda lehetővén sorozható, az által a közös hadsereg létszáma inkább szaporodnék, mintsem apadna, a mi pedig a magyar közvélemény egy részének jelzett aggodalmát illeti, mint már röviden említém, csupán a helyzet félre ismeréséből származik. Csalhatalanul sokan lehetnek, kik nem a törvények, de saját óhajtásukból indulva ki, a honvédséget külön önálló nemzeti hadseregnek tekintik, s a mennyiben a közös hadsereget ellenségnek nézik, egyedül a honvédségben vélik feltalálni a trón és alkotmány garantiáját.

A helyzetet teljesen ösmerő egyén előtt szükségtelen fejtegetnem azt, a mit törvényeink kellően megvilágítanak, az ettől eltérő véleményeket vagy jobban mondva óhajtásokat pedig legyőzni, vagy azt megkísérteni is ok nélküli fáradság lenne, s így kötelező törvényeink értel-

mében, melyek a honvédséget a birodalmi véderő kiegészítő részének nyilvánítjuk, csak annyit említek meg, hogy ezen kiegészítő rész hadjárat esetében a hadsereg támogatása czéljának inkább felel meg, ha azzal teljesen egyenlő képzettséggel bír, mintha teljesen külön intézményként kezelve, a képzési idő rövidsége miatt attól nagy mértékben elmarad.

Javallatom, mely a védköteles időnek két egyenlő részre történendő megosztása a Lajthán innen és túl a honvédséggel helyettesitené a közös hadseregnek jelenlegi tartalékát, előtérbe állítja a vezényszó kérdését is. A Lajthán túli honvédségre nézve a mai gyakorlat nem tesz különbséget, mert hiszen vezényelve azonos a közös hadseregével, de annál nagyobb különbséget tesz a magyar koronaországokban, tekintve, hogy a magyar honvédsapatoknál úgy az igazgatás, mint a vezényletre nézve is a magyar nyelv használtatik.

Ily körülmények között, nehogy annak szükségessége álljon elő, hogy a közös hadseregnél befejezett szolgálat után a magyar honvédség legénysége csupán a vezényszó megértése tekintetéből újból képezendő legyen, a mi pénzügyi tekinteteből főképen kerülendő, mellőzhetlen kellék, hogy a közös hadsereg magyarországi csapatainál is a vezénynyelv a magyar nyelv legyen.

Jól tudom, hogy ezen követelmény a közös hadsereg köreiből sok ellenzéssel találkozik, sok egyéb tekinteteken kívül már csak azért is, mert állítólag annak kivitele a magyar csapatoknál alkalmazásban lévő számos nem magyar ajkú s nem magyar honos tisztnek miatt lehetlennék látszik.

Részemről is elismerem, hogy az némi nehézséggel jár s azonnali gyakorlatba vétele alig volna lehető, de másfelől meglévén győződve arról is, hogy ezen nehézségnek legyőzése úgy az idegen ajkú tisztnek, valamint a legénységnél is legfőlegb egy év alatt eszközölhető, ezen ellenvetést alaposnak nem tarthatom arra nézve, hogy általa a honvédelem előnyére czélzó ezen gyökeres átalakulás megakasztassék.

Nem kétlem, hogy akadnak olyanok is, kik részint a német nyelv iránti előszeretetből, de meg azon körülmény-nél fogva is, mert szerintök a birodalmi véderő vezény-nyelve csak egy lehet, a jelzett változást csak úgy lenné-nek hajlandók elfogadni, ha vezénnyelvül a honvédség-nél is a német nyelv alkalmaztatnék.

Eltekintve azon körülménytől, mely szerint a nemze-tiségéhez s így nyelvéhez teljes jogosultsággal ragasz-kodó s így arra féltékeny magyar nemzet sohasem egyezne abba belé, hogy honvédsége bármely idegen nyelven vezé-nyeltessék, hasonlóan alkalmazása kártékony befolyást is gyakorolna, a mint tetteleg gyakorol a közös hadsereg magyarországi csapatainál.

Kérdést nem szenved, hogy idegen s így ösmeretlen nyelven valamit megtanulni kétszeres időt követel s még akkor is csak szajkó módra tanultuk azt meg anélkül, hogy annak értelmét s az általa kifejezett teendőnek okát vagy horderejét tudnók, már pedig talán sehol nem inkább, mint a katonaságnál szükséges a tudást értelmileg elsajátítani, miután a hadi tudományok és ösmeretek általában csak azoknak alkalmazásában lelik kifejezésüket.

Örvendetes tudomásul kell egyébiránt vennünk, hogy már talán épen a felhozott okoknál fogva a közös hadse-reg körében is kevesebb azoknak száma, kik a vezény-nyelv egységét múlhatlan feltételnek tekintik, miután meg-győződtek arról, hogy maga a vezényszó, mint a harczá-szati intézkedések végrehajtásának technikai eszköze bár-mely nyelven eszközöltetik is, magára az intézkedésre semmi befolyással nem bír, s így a nyelv egységének szük-ségessége csupán a vezérleti intézkedések és a katonai közigazgatásnál merül fel, a melynek pedig a jelenhez képesti megváltoztatását javallatom sem nem czélozza, sem nem követeli.

Tekintve tehát, hogy a közös hadseregnek igazga-tási, valamint hadjárat esetében a fővezérlet nyelve is a német maradna, mely az utóbbi esetben a dandár parancs-nokságig bezárólag szükségszerűleg a magyar honvédségre is kiterjesztendő, kétséget nem szenved, hogy annak tu-

dása nem csak a közös hadsereg minden rangfokozatban lévő tisztje, de sőt a magyar honvédségnek magasabb rangfokozatú tisztjeinél is, például a századosi állástól felfelé, feltétlenül megkövetelendő.

Epen az elmondottak alapján kérdést nem szenvedhet az sem, hogy valamint a német nyelvnek tudása, a katonai közigazgatás vezetése és a taktikai intézkedések megérthetése szempontjából multhatlanul szükséges, — úgy másfelől a közös hadsereg magyarországi csapatjainál alkalmazandó magyar vezényszó miatt, de még azon folyton érezhető hátránynál fogva is, hogy a tiszt a magyar nyelv nem tudása miatt a legénységgel közvetlen nem érintkezhetik, a magyarországi csapatoknál a magyar nyelvnek tudása is kell, hogy olyan feltételnek tekintessék, melynek hiányában tiszti állást senki el nem foglalhat; — szükségesnek tartom tehát szabályként sőt törvényszerűleg kimondását annak: hogy jövődre a közös hadsereg magyarországi csapatjaihoz is csak a magyar korona tartományában született vagy honosított és magyar nyelvet bíró honpolgárok alkalmazhatók mint tisztek, valamint kimondását annak, hogy a már jelenben alkalmazásban lévő idegen ajkú s magyar honpolgári minősítéssel nem bíró tisztek csak azon esetben tarthatják meg állásukat, ha bizonyos meghatározandó idő alatt a magyar nyelvet elsajátítják, előléptetésre pedig csak úgy számíthatnak, ha egyszersmind a magyar honpolgárságot is megszerezték.

Honvédelmünk szervezetének a mondottak szerinti változtatására irányuló javallatom fonalán még két körülményt kell megemlítenem, mely egyfelől vonatkozik a közös hadsereg lovassága, másfelől azon állam garantiára nézve, melyet alkotmányunk a közös hadsereg évi jutalékának parlamentiális megszavazása által gyakorol.

A mi az elsőt illeti, elvitázhatlan hiánya véderőnek az, hogy más államokhoz képest lovasságunknak számaránya viszonyítva az összes véderő számarányához képest aránylag csekély s a mennyiben tudvalevőleg közös hadseregünknel a lovasság tartalékezekredekkel nem bír; a lovasság létszáma hadjárat esetében is csak annyi-

val szaporodhatik a béke létszámához képest, a mennyivel aránylag hadjárat esetében az egyes ezredeknek létszáma emelkedik. Minthogy azonban ezen emelkedés a közös hadsereg két évi tartalékosainak számát a lovasságnál fel nem emésztheti, igen természetesen a maradék vagy tétlenségben marad, vagy olyan csapatokhoz, például a szekeresekhez nyeri beosztását, a melynek teendőit egyfelől nem ösméri, másfelől pedig a melynek teljesítésére, talán semmi kedvvel nem viseltetik. A fődolog azonban az, hogy a lovasságnak szaporodása hadjárat esetében nem tart arányt, például a gyalogsággal szemben, de nem a tüzérséggel szemben sem, a mely mozgósítás esetében éppen annyival szaporodik, mint a mennyit tesz béke létszáma. Javallatom szerint ezen viszasság is megszűnik az által, hogy a hat évi összes ujonczjutalékot képes lenne befogadni a közös hadsereg lovas ezredeinek mozgósítás esetében felemelt létszáma, a második hat évi részletét pedig a honvédlovasság s következésképen ez által mind azok, a kik mint lovasok nyerték kiképzésöket, felhasználhatók lehetnének, de másfelől megszűnnék általa azon mai napság érezhető hátrány is, hogy a közös hadsereg lovastartalékosai, minthogy a három évi tetteleges szolgálat befejezése után többé gyakorlatban nem részesülnek, ha történetesen legalább részben behivatnak, majdnem újabb kiképzésben kell, hogy részesíttessenek.

A mi pedig a második körülményt illeti, az állam garantíája abban lelné kifejezését, hogy az évi sorozások csak is a parlamenteknek előleges beleegyezése folytán lehetnének eszközölhetők.

II. RÉSZ.

Véderőnk képezése.

Áttérve immár véderőnk képzettsége s így használhatósága kérdésére, általánosságban el kell ösmernünk, hogy a lefolyt 12 év nem volt meddő honvédelmünkre nézve. Ez idő alatt sikerült azt a fejlődött hadi tudomá-

nyok azon színvonalára emelni, a melyet korunk igényei megkövetelnek s így versenyképessé lett Europa legműveltebb államainak véderejével.

Korunknak minden bizonnyal káros jelensége az, hogy épen a fegyveres erő fejlesztésére kell annyi súlyt fektetni s épen ez irányban találkozunk oly gyakran újításokkal, melyek részint az öldöklő fegyverek tökéletesítése, majd ezeknek folytán a taktikai szabályok módosítása, sőt átalakítására vonatkoznak s mind ez azért, hogy más államokkal lépést tartva, azokkal szemben magunknak tekintélyt szerezzünk s békénket biztosítsuk.

Bár mennyire ellenkezik is e sajátságos állapot a humanitással s bár mennyire legyen is az akadálya a békés fejlődésnek, mire épen nekünk lenne leginkább szükségünk. a meglévő állapotokat megváltoztatni magunknak nem állván hatalmunkban, kell, hogy azzal haladjunk s így habár áldozatokkal is súlyt fektessünk véderőnk tökéletesítése és fejlesztésére.

Elmondám már, hogy véderőnk ez irányban tetemes előhaladást tett, minthogy azonban nem létezik olyan emberi alkotás, mely javítást el ne tűrne s nem lehet olyan intézmény, melyben a gyakorlat kisebb vagy nagyobb hiányokat fel ne mutathatna, kérdést nem szenved, hogy véderőnk kiképzésének rendszerében és így az eredményben is épen az intézmény tökéletesítése céljából egy s másnak megváltoztatása szükségesnek mutatkozhatik.

Annak fejtegetése, hogy korunkban egy hadsereg működése elméleti szempontból miféle követelményeknek van alávetve? rövid munkám tárgya nem lehetvén, csupán röviden arra szorítkozom: ha valjon véderőnk fejlettsége megfelel-e minden követelménynek s mik volnának azok, melyek épen ennek érdekében netalán változást és javítást igényelhetnek?

Eme kitűzött feladatommak megfelelő a hadi tudományok szempontjából, de főképen az újabb időkben lefolyt hadjáratok tanúsága szerint is annyit kell hogy megemlítsek, — hogy korunkban valamely hadjáratnak szerencsés kimenetele főképen a helyes hadászati (strategiai)

intézkedésektől s ezen intézkedéseknek pontos és értelmes kivitelétől van feltételezve.

Kérdést nem szenved, hogy azon hadviselő állam, a mely aránylag a legrövidebb idő alatt képes a lehető legnagyobb fegyveres erőt a szükséges helyen összpontosítani, s ez által jó s a harczászati követelményeknek is teljesen megfelelő állást foglalni; — a melynek élelmezési rendszere kielégítő s így az összpontosított erőnek szabad mozgását nem akadályozza, s végül a mely kellő erővel és eszközökkel bír arra nézve, hogy ellenfelének hadászati felvonulását korlátozza, bizonyára a legtöbb, s mondhatnám minden körülmények között győztes marad, legyen bár hadjárata támadó vagy védő.

Ha véderőnket beható vizsgálat tárgyává tesszük, elméleti előhaladását csak a közel multhoz képest is el kell ösmernünk; magok az újabb időben keletkezett szabályok, melyek a tisztii állomások betöltését fokozatosan meghatározott elméleti és gyakorlati képességekhez kötik, sőt azt kellő mértékben az altisztekre is kiterjesztik, magában véve elvitázhatlan garantiát nyújtanak arra nézve, hogy a hadi tudományok elméletében járatlan egyének ne alkalmaztassanak. Az elméleti ismereteknek elsajátítására kellő gond fordítatik, a mennyiben részint a katonai akadémiák, haditörzstisztii és hadapródi tanfolyamok, a műszaki csapatok számára szervezett oskolák és végre az altisztek képzésére ezredenként fennálló tanrendszer, mind meg annyi eszközei az elméleti ismeretek elsajátításának s így a midőn a katonai téren haladni vágyó egyének nem panaszkodhatnak a kellő ismereteknek meg nem szerethetése miatt, másfelől maga az állam méltán megvárhatja, hogy nagymérvű anyagi áldozatai folytán védereje a szűkösgelt értelmi erőkben ne szűkölködjék.

Már értekezésem előbbi részében említém, hogy mind ezeknek daczára véderőnk kellő mennyiségű tisztekkel nem rendelkezik s ezen hiány bár feltűnőbbben a magyar honvédségnél, de magánál a közös hadseregnél is mutatkozik.

Hogy a magyar honvédségnél ezen hiány annyira

feltűnő, mint hasonlólag mondám azon körülménynek tulajdonítandó, mert az értelmes anyag az egy éves önkénység kizárólagos felhasználása által a honvédségtől elvonatik, de hogy a közös hadseregnél is mutatkozik, annak okát másutt kell keresnünk s azt az intézmény érdekében lehetőleg elenyésztetnünk. — Én az okot abban vélem felfedezni egyfelől, hogy a vizsgák letétele egyedül német nyelven engedtetik meg s így az idegen ajkuak, kik például nem katonai intézetekben neveltettek, az aránylag rövid idő alatt a nyelv kellő ösmerevének hiányában a tantárgyakat elsajátítani képesek nem lehetnek; — másfelől pedig abban, hogy egy fiatal tisztségre menendőtől több elméleti ösmereket követeltetik, mint a mennyire például egy alantás tisztnek, sőt egy századosnak is szükség van, hogy állásához képest rendeltetésének megfelelhessen.

Sok előképzettséggel bíró fiatal megengedem meg tud felelni a követelményeknek, de az ilyeneknek száma csekély lévén, a kisebb tehetségek úgy szólván ki vannak zárva, bár ha tehetségek s ennek alapján szerzett ösmereiteknél fogva mint alantás tisztek, sőt mint századosok is teljesen betöltenék helyöket.

Elegendő volna tehát nézetem szerint, ha tisztképzőoskolákban csak azon tantárgyak adatnának elő, melyeknek tudására egy alantás csapattiszt vagy századosnak is múlhatlan szüksége van, a magasabb tantárgyak pedig hagyatnának a törzstiszti tanfolyamra és adatnának elő a katonai akadémiákban, valamint hadi oskolákban, melyeknek rendeltetése, hogy a kiválóbb tehetségű tisztekből és azokból, kik már gyermekségüktől kezdve a katonai pályára neveltetnek, törzstiszteket, vezérkari és műszaki tiszteket képezzenek.

Alig szükséges mondanom, hogy egy gyalogsági vagy lovassági alantás tiszt vagy századosnak is nincsen feltétlen szüksége arra, hogy a fegyvertant egész kiterjedésében, erődítészetet, utászatot vagy tereprajzot tudja, pedig épen ezek azon tantárgyak, a melyek legtöbb előismeretet követelnek, s a melyek hiányában elsajátíthatók

nem lehetnek. Szóval az elméleti képzés terén csak oda kellene törekedni, s csak annyit követelni, hogy az alantás tiszt állásának megfelelő ismeretekkel bírjon, a míg másfelől a magasabb tiszti állásra törekvőktől már mind azon tantárgyak ismerete megkövetelendő, a melyekre általában a nagyobb katonai csapatok vezérletével megbízandó egyéneknek múlhatlan szükségük van.

Egy második és pedig sarkalatos hiány, mely véd-erőnknel általában észlelhető, a teljesen megbízható altiszteknek csekély számában nyilvánul. Oka ennek egyedül abban keresendő, mert három évi tetteleges szolgálat, habár elegendő is arra, hogy a kevesebb előképzettséggel bíró legénységéből is jó altisztek képeztessenek, miután e cél csak ekkor éretik el, midőn már a tetteleges szolgálati kötelezettség lejár, nagyon természetesen a csapatoknak legtöbb esetben ujoncz és gyakorlatlan altisztekkel kell foglalkozniok, míg másfelől a már képzettek, ha mozgósítás esetében bevonatnak, legtöbb esetben elfeledték szerzett ismereteiket.

Ki valaha katonai dolgokkal foglalkozott, tudni fogja, hogy nem csak a belszolgálatnak pontos és helyes kezelése, de kiválólag a hadászati és harcászati intézkedéseknek eredménye is sok tekintetben a jó és megbízható altiszti állománytól van feltételezve, ezek vannak hivatva legutolsó vonalban azoknak végrehajtására és pedig oly annyira, hogy ilyeneknek hiányában a legjobb tiszt sem lehet képes feladatának megfelelni.

Jól tudjuk, hogy minden hadjáratban fődolog az ellenség állásáról, mozgásáról, erejéről és szándékáról tudomást szereznii, mert csak ennek folytán lehető akár hadászati, akár harcászati szempontokból helyesen intézkedni; — hogy pedig az intézkedések helyesek lehessenek, ismét attól feltételeztetik, mennyire hűek azon jelentések, melyek tulajdonképen annak alapját képezik.

Ezen teendő törtéjék bár az tudósítás vagy biztonság tekintetéből, mindenkor járőr szolgálat által eszközöltetik, s legyenek bár az erre hivatott csapatok kisebbek vagy nagyobbak, utóbbi esetben csak kisebb csapatokba

oszolva teljesíthetők, s így minden körülmények közt csak altiszt az, ki a végrehajtás utolsó teendőivel megbízandó, s habár a vezénylő tisztnek is elodázhatlan kötelessége a hallottakról, a mennyire a körülmények megengedik, személyes meggyőződést szerezni, mégis miután a tiszt egymaga mindenhol meg nem jelenhetik, sőt sokszor a körülmények sem engedik, hogy személyes észleletit megtehesse, legtöbb esetben az altiszt jelentésével kell beérnie, s így erre alapítani további teendőit, valamint ennek alapján tenni meg szükségszerű jelentéseit.

Nem szükséges mondanom, hogy hasonló eljárás gyors áttekintést, éles felfogást, józan következtetést, s így valódi értelmet követel, s így ezen eljárás egymagában elegendő azon állításom bizonyítására, mennyire szükséges sőt elkerülhetetlen egy hadseregnek teljesen képzett, s így megbízható altiszti állománygyal bírni.

Mondám, hogy véderőnknel az ez irányban mutató hiány általánosan s így nemcsak a honvédség, hanem a közös hadseregnél is az altiszteknek rövid szolgálatából származik, szükségszerűleg oda kellene tehát törekedni, hogy az altiszt három évi tetteges szolgálatának bevégezése után is hajlandó legyen visszamaradni s szolgálatát folytatni.

Ez irányban van is némi intézkedés, a mennyiben a visszamaradt altisztek havonként bizonyos fizetés-pótlékban részesíttetnek, de miután ezen pótlék távolról sem közelíti meg azon mennyiséget, a mennyit egy egészséges s physicaillag is erős egyén a polgári életben értelmet nem igénylő kézi munkája által is megkeresni képes, igen természetesen kevés azoknak száma, kik a visszamaradásra magukat elhatározzák.

Nézetem szerint e bajon csak jobb díjazás által lehetne segíteni s az által az altiszti állást valóságos életmóddá alakítván, az arra hivatottaknak a visszamaradás s további szolgálatra ösztönt és kedvet szolgáltatni.

Kétséget nem szenved, hogy ez által az államnak újabb, bár nem sokra menő kiadása származna, de miután általa a védrendszer nagy mértékben tökéletesednék, az

áldozat csak értékes beruházásnak volna tekinthető, melyet magának a védrendszernek egyéb kiadásainál meg lehetne takarítani, vagy fedezni azon váltság összegekkel, melyeket a katonai szolgálatra physicailag alkalmatlan védkötelesek törvényszerűleg fizetni kötelesek.

Végre áttérek a legénység képzésének eredménye, valamint az évenként tartatni szokott részletes és nagyobb katonai gyakorlatok bírálatára, illetőleg megemlítésére annak, mennyire felel meg a legénység gépies ügyessége az elmélet követelményeinek szükségszerű végrehajtására s mekkora értékkel bírnak a részletes és nagyobb gyakorlatok az elméletnek gyakorlatszerű érvényesítésére?

Mindenekelőtt megjegyezni vagyok kénytelen, hogy a legénységnek főképen azon ügyességekkel kell bírnia, melyek leginkább szükségesek, hogy az elmélet követelményei akadálytalanul végrehajthatók legyenek, tehát a midőn a gyalogság és tüzérségnél a gyors és jó lövésre fektetendő a fő súly, a lovasságnál leginkább oda kell törekedni, hogy a lovaglás biztonságának hiánya és a lovaknak netalán hiányzó ereje s szabad mozgása ne akadályozzák a lovast a gyorsaságban, mely egyedül képesíti hivatásának megfelelni.

Oktatási és gyakorlati szabályaink általában megfelelnek ezen követelményeknek s így a legénység képzése és képzettsége alig hágy valami kívánni valót, csupán a magyar honvédlovasság lókiadási rendszerénél nyilvánulnak itt-ott aggodalmak, melyek abban lelik kifejezésüket, hogy állítólag a honvédlovasság hadjárat esetében a vállalkozóktól beszédett lovaknak gyengesége, sőt sok esetben gyakorlatlansága és elnyomorodások miatt nem felelhetne meg hivatásának.

Elttekintve azon körülménytől, hogy a honvédségnél alkalmazott keret-rendszer miatt a kincstári lovakkal más elbánás nem is követhető, a jelzett aggodalom nem is alapos, mert a tapasztalás igazolja, hogy ha a vállalkozók helyesen választatnak meg, a lovak rendszeren kielégítő állapotban adatnak be s legföllebb öttől tíz százalékig

terjed azon lovaknak száma, melyek a katonai használatot megelőzőleg javítást igényelnek.

Hasonlóképen minden alapot nélkülöz azon aggodalom is, mely a kiadott lovak gyakorlatlansága, vagy éppen elnyomorodása tekintetében nyilvánul, mert a midőn az évi gyakorlatok elegendők arra, hogy az egyszer begyakorlott lovat folyton használhatóvá tegyék, másfelől az elnyomorodottak az évi pótlovazások által kellőleg pótoltatnak, valamint hadjárat esetében pótolhatók lehetnek a lókisajátítási törvény által még azok is, a melyek az azonnali szolgálatra netalán gyengéknek találtatnának. Igaz ugyan, hogy ezen rendszer mellett egy magasabb lovaglási iskola nem mutatványozható, de hiszen a lovas katonának a kívánt czél elérése tekintetéből arra szüksege sincsen, ha a lovas részint lovaglásának biztonsága, részint lovának ereje és engedelmessége, végre pedig akadályt nem képező málházása mellett képes oly ütemben, a milyenbe követelve lett, eljutni oda, a hová rendeltetett, már a czélnek tökéletesen megfelelt, minden további követelés megengedem, hogy a sz. mnek kellemetes látványt nyujt, de a czél elérésére nem múlhatlanul szükseges.

Ki a honvédlovasság gyakorlatait figyelemmel kísérte, állításaim valóságáról meg kell hogy győződjék s elismerni azt, hogy a honvéd lovasság bármely perczen harezképes a nélkül, hogy lovainak állapota legkevésbbé is korlátozná.

A mi már az évente megtartani szokott részletes és nagyobb katonai gyakorlatokat illeti, melyek tulajdonképen hivatva vannak az elméletnek gyakorlati érvényesítése, majd a legénységnél a gépies mozdulatok tökéletesbítésére kell, hogy némely megjegyzéseket tegyek.

A gépies mozdulatok, mint a harcászati teendők végrehajtásának eszközei igen természetesen kellő figyelemben részesítendőek, tökéletesen begyakorlandók és elsajátítandók nem csak azért, hogy nagyobb csapatokat veszély esetében megoltalmazzunk a könnyen beállható rendetlenségtől, de főképen azért, hogy azokat a parancs-

nokló tiszt vezényszava után képessé tegyük gyors és kifogástalan teljesítésére mindazon cselekményeknek, melyek a harcászati teendők eredményére múlhatlanul szükségesek. Úgy de miután valamely harcászati lökem mindenkor csupán utolsó eszköze akaratumk érvényesítésének, s így az akarat, vagyis a tulajdonképeni cél helyes megvalósítása a fődolog a hadjáratban is, nem lehet elhanyagolható az értelemnek mint eme elhatározások egyedüli rugójának kellő kiképzése sem.

Az őszi gyakorlatoknak szorgalmas és beható megfigyelése folytán azon tapasztalatra jöttem, hogy főképen a részletes gyakorlatoknál a fősúly a kötött, s így gépies gyakorlatokra fektetetik, a midőn a járőr-szolgálat gyakorlása, mely tulajdonképen majdnem egyedüli alapja az intézkedéseknek, s így főteendője kiválólag a lovasságnak, mondhatnám hanyagolva van. Az öszpontosított s így nagyobb gyakorlatoknál nagyon természetesen már annak is tért kell nyernie, de épen ezen alkalmakkor észlelhető legfeltünőbbben, hogy ez irányban nem csak az altisztek, de sőt még a tiszteknek tekintélyes része sincsen tisztában önmagával, s így annak helyes eszközlését teljesíteni nem képesek.

Igaz, hogy a járőrszolgálat célját és teendőit az elmélet kellően megmagyarázza, de hány elméleti dolog van, a melyet csak gyakorlat útján vagyunk képesek elsajátítani, s így hadjárat esetére véderőnknek erkölcsi értéke szempontjából nem hangsúlyozhatom eléggé annak szükségességét, hogy ezen szolgálat tökéletes elsajátítására már béke idejében a legnagyobb gond fordítottassék.

Egyáltalán az évi költséges gyakorlatoknak rendeltetése az lévén, hogy a hadi erőt hadjárat esetére a képzettség teljes tökélyében állítsa elő, önként következik, — hogy mindent el kell követni, mi a kívánt célt meghozza, s így nemesak arra kell törekedni, a mi a szemnek kellemes képet nyújt, s részben mulattató is, de szükségszerűleg belé kell hatolni s elsajátítani azon ismereteket, melyek úgyszólván a haderőnek szakszerű vezetésére a legnagyobb befolyással bírnak.

Még kizárólag a magyar honvédségre nézve meg kell említenem azon sajnós körülményt, hogy szabadságolt állományú tiszti kara csekély kivétellel nem felel meg sem elméletileg sem gyakorlatilag a mai kor követelményeinek. Ezen mindenestre hátrányos jelenségen szükség-szerűleg segíteni kell, ellenesetben az annyi költséggel felállított intézmény szükség esetében nem fog megfelelhetni a működéséhez kötött reményeknek.

Igaz ugyan, hogy ezen hiányon nagy mértékben segítené a munkám első részében körvonalozott s a közös hadsereg tartalékos tisztjeire is kiterjesztendő megosztása a védköteles szolgálatnak; — minthogy azonban ez uton is csak alantas tisztek lennének nyerhetők, tekintve, hogy a honvédintézmény alapszervezete szerint a magasabb fokú tiszti állomások is a szabadságolás rendszerére vannak fektetve, szükség-szerűleg oda kell hatni, hogy azon szabadságolt tisztek, kik védköteles idejük kitöltése után is hajlandók tiszti rangjuk megtartása mellett visszamaradni, magasabb állásokhoz mért képezésben is részesíttessenek, s erre nekik a szükséges alkalom megadassék.

Ezen a honvédség szabadságolt állományú tiszti karánál általánosan ösmert jelenség okát az irányadó körökben sokan abban vélik felfedezni, hogy a szabadságolt tisztek sem hajlamot, sem akaratot nem tanúsítanak arra, hogy magukat a katonai téren tökéletesítsék, s így véleményük szerint ez irányban a legjobb akaratnak is meg kell hiúsulni.

Ezen felfogás tapasztalatom szerint egészen téves, mert ha lehetnek is olyan szabadságolt tisztek, kik állásukra és előléptetésükre súlyt nem fektetnek, az ilyeneknek száma csak kevés lehet, a mennyiben nem képzelhető, hogy azon egyén, ki kényszerítő kötelesség nélkül tartotta meg tiszti állását, egyszersmind ne igyekezzék magát tökéletesíteni. A valódi okot tehát másban kell keresni, s ha azon elbánáson kívül, melyben részesíttetnek, s melyet már felsorolni el nem mulasztottam, tekintetbe vesszük még azt is, hogy nekik kellő alkalom nem nyújtatik magukat képezhetni,

hogy nem részesíttetnek azon figyelem és elismerésben, melyben a tettegesek részesülnek, hogy az előléptetés korlátozása által megvonatik tőlök az erkölcsi elismerés, mely szolgálatuknak egyedüli jutalma, s végre hogy az elméleti ismereteknek elsajátítása czéljából szervezett tanfolyamok felhasználása esetére nem részesülnek a megfelelő illetményekben, illetőleg hogy hasonló esetben nélkülözik az államnak minden anyagi segélyét, tisztába lehetünk azon okokkal, melyek méltán magok után vonják azon sajnós következményt, melyet az intézmény érdekében elhárítani elodázhatlan kötelességünk.

Teljesen ösmertek lévén immár az okok, melyek a honvédség szabadságolt tisztjeinek magasabb elméleti és gyakorlati képezését úgyszólván megakasztják, nagyon természetesen gondolkodni kell módokról, melyek az ösmert okok elhárítása mellett az óhajtott czél elérésére legalkalmasabbaknak mutatkoznak.

Véleményem szerint ezen módozatok a következőkben lennének feltalálhatók:

1-ször. Ha a honvédség szabadságolt tisztjei épen úgy, mint a tettegesek, az előirt tanfolyamok hallgatására behivatnak, s a tanfolyam idejére rangfokozatuknak megfelelő díjazásban részesíttetnek;

2-szor. Ha az előirt elméleti és gyakorlati vizsgáknak kielégítő letétele után a tettegesekkel hasonló előléptetéseikben részesíttetnek;

3-szor. Ha már a békeidőben is ezredeik vagy zászlóaljaikhoz rendszeren beosztatnak, s rangfokozatuknak megfelelő csapat-parancsnokságokkal bíztatnak meg, mely parancsnokságokat minden őszi gyakorlatok alkalmával feltétlenül átvenni kötelesek, végre

4-szer. Ha a gyalogságnál kizárólag a törzstisztek, a lovasságnál pedig már a századosok is, és pedig a gyalog-törzstisztek és lovas-századosok egy, a lovas-törzstisztek pedig két ló-tápiletményben részesíttetnek folyton az esetben, ha az előirt módon igazolják, hogy kizárólag lovaglási czélból, s így katonai szolgálatra, a mondott mennyiségben alkalmas lovaknak birtokában vannak.

E rövid négy pontban felsorolt változások elegendők arra, hogy a honvédség szabadságolt állományú tisztjeinek kellő képzését lehetővé tegyék, erkölcsi jutalmukat biztosítsák, s a szabadságolás rendszerével összekötött anyagi áldozatokat részben mérsékeljék, s nekem élénk meggyőződéselem, hogy ezeknek alkalmazása mellett tekintetbe vévén, hogy az alantas tisztek létszámát kellőleg biztosítja maga a védkötelezettség, a felsőbb tiszti fokokban is elegendő számú és teljesen képzett tisztekkel bírandunk.

III. RÉSZ.

Véderőnk pénzügyi szükségletének apasztása.

Értekezésem legutolsó s mondhatnám legnehezebb része ez, melyben czéлом igazolni, mikép lehetne véderőnk létszámának apasztása s harcképességének legcsekélyebb csökkentése nélkül pénzügyi megtakarításokat eszközölni.

Jól tudom, hogy nehéz feladatba fogok, elismerem, hogy midőn valamely intézményt tökéletesíteni óhajtunk megtakarításokról szó alig lehet; — el vagyok készülve arra is, hogy nyilvánítandó nézeteim kiválólag a katonai körökben ellenmondásokkal fognak találkozni; mégis tekintve az állam nyomasztó pénzügyi viszonyát, azon meggyőződésemet, melyet e téren beható megfigyelés és komoly megfontolás után elsajátítottam, mintegy kötelességemnek tartom nyilvánítani, annak el vagy el nem fogadását nagyon természetesen azon tényezőkre bízván, kik ez irányban döntenı hivatva vannak.

Már maga azon változás, melyet rövid munkám 1-ső részében felhoztam, s mely védrendszerünk alapszervezetét érinti, a mennyiben a köteles szolgálati időnek két egyenlő részre leendő felosztását hoztam javaslatba akként, hogy a védköteles szolgálati kötelezettségének első hat évét a közös hadsereg, második hat évét pedig a honvédségnél töltse ki, nagyobb mérvű megtakarítást idézne elő, és pedig azáltal, mert ez esetben a közös hadsereg gyalogsá-

gának jelenleg fenálló tartalék ezredei általában megszűnnének.

Ez irányban tett számításomat kétségbe vonhatnók azon okoskodással, hogy hasonló esetben növekedvén a honvédség létszáma, a mit nyernék a réven, elvesztenők a vámon, azaz a mennyivel kevesedne a közös hadsereg évi szükséglete, annyival szaporodnék a honvédségé. — Úgyde ez téves felfogás, mert hasonló esetben nem a honvédség, hanem az álló hadsereg illetőleg a hadi ezredek létszáma szaporodnék, a mennyiben a meghatározandó tetteges szolgálat után szabadságolt közös hadsereg legénysége egészen hat évig bezárólag a közös hadsereg ezredeinek létszámába maradna, s mint szabadságolt oda hivatnék be gyakorlattétel végett, a honvédség ellenben elvesztvén a hozzá közvetlen besorozott ujonczok létszámát, az arány a közös hadsereg és honvédség létszáma között körülbelől ugyan az maradna, a mely mai napon fenáll.

Egyébiránt az általam ez irányban jelzett megtakarítás nem is annyira a legénység díjazása, mint inkább azon körülménynél fogva állana elő, hogy a közös hadsereg tartalék-ezredeinél fenálló keretek költségei teljesen megszűnnének, a mi pedig tekintve az ezeknél folyton alkalmazásban lévő fő- és altisztek létszámát, bizonyára nem kicsi összegre rúg.

Továbbá nagyobb mérvű megtakarítást idézni elő a közös hadseregnél alkalmazandó territorialis elhelyezés alkalmazása, a mely által minden ezred saját kiegészítő területében lenné elhelyezését.

Igaz, hogy ezen szabály általánosan nem alkalmazható, miután az egyik vagy másik birodalmi államrésznek sajátos viszonyai eltérést követelhetnek, valamint eltérést követelhet a nagyobb városokban szükségszerűleg alkalmazandó helyőrségeknek magasabb száma is. De mind a mellett ha tekintetbe vesszük, hogy ezen eltérések csak ritkább esetekben válhatnak szükségessé, s hogy az ennek folytán az általános szabálytól eltérő elhelyezés csak kisebb távolságokban eszközöltetik, s végre hogy hasonló

esetben sem lehetnének a Lajthán inneni csapatok azontúl, vagy megfordítva elhelyezhetők, az ez iránybani megtakarítás kétség tárgyát nem képezheti.

Hogy az ezen szabály által elérendő megtakarítás mennyiségét csak megközelítőleg is tudhassuk, ösmernünk kell a mai helyzetet, a melynél fogva a besorozott ujonczok mindenkor az állam költségén szállíttatnak illető ezredeikhez, vagy mint már szabadságolt tartalékosok küldetnek onnan vissza kiegészítő kerületük székhelyére.

Ha már most tekintetbe vesszük azon körülményt, hogy törvényszerűleg az ujoncz vagy tartalékos saját költségén tartozik megtenni az utat lakásától a kiegészítő kerület székhelyéig és vissza, továbbá tekintetbe a már megemlített mai helyzetet s azon körülményt, hogy jelenleg egyes ezredek milyen nagy távolságban vannak elhelyezve, kiegészítő kerületükből, — ha bár számszerint nem is, de a megtakarítás nagyobb mennyiségéről tisztában lehetünk.

Többektől hallottam, hogy e rendszer alkalmazását azért nem tartják helyesnek, mert állításuk szerint úgy a kiképzés gyorsasága, valamint a fegyelemnek fentartása sok tekintetben megnehezítve lenne általa és pedig azért, mert a legénység közel volna otthonához, hon lenne gondolatja és gyakran találkozónék földieivel és rokonaival.

Ezen egyetlen ellenvetés az, a melyet ez irányban felhozni hallottam, úgy de miután ezen aggodalom a közös hadsereg tartalék ezredei és honvédség hasonló elhelyezése által teljesen megczáfolva van, azon legalább is pár millió megtakarítással szemben, mely ez által elérnének, tekintetbe vehető alig lehet.

Végre a harmadik és legnagyobb mérvű megtakarítás a közös hadseregnél dívó tetteleges szolgálatnak leszállítása által lehetne elérhető és pedig aképen: hogy a tetteleges szolgálat a gyalogságnál 1 évben, — a lovasságnál 1½ évben, a műszaki csapatoknál pedig 2 évben határozatnék meg.

Bármennyire ösmerjem is azon kényszerítő helyzetet, mely monarchiánkat egy számban és tetterőben egyiránt erős hadsereg fentartására utalja, még is miután más

részről tudom azt is, hogy valamely hadseregnek tett-ereje, tisztii karának tudományos képzettsége, valamint altiszti állományának gyakorlottsága és így teljes megbízhatóságától van első vonalban feltételezve, — ezen tulajdonságok pedig nem a szolgálati idő tartama, hanem inkább ezen állomásoknak állandósítása által éretik el, a melynek eszközeit már felhozni szerencsés voltam, a szolgálati időnek lejobb szállítását ezekre alkalmazni teljességgel nem óhajtom. Midőn tehát erről szólok, egyedül a legénységet értem, melynek oktatása és begyakorlására a mai napon érvényes három évi szolgálatot soknak és így feleslegesnek tartom.

Ezen érett megfontolás és beható megfigyelés szülte meggyőződésemet annyival inkább kötelességemnek tartom nyilvánítani, mert ez által az állam egy nagy mennyiségű megtakarításban részesül, a nélkül, hogy az által védőerőnk akár létszámában, akár harczképességében bármit is veszítene.

Jól tudom, hogy ezen nézetem a katonai körökben sok ellenmondással találkozik, sőt vélem is ösmerni az ellenmondásokat s épen azért igyekszem azokat már előzetesen is megczáfolni.

Az ellenmondásokat, melyeket ez irányban hallottam, a következő pontokban vonom össze:

1-ször. Mert állítólag az ember-anyag különbözősége miatt három évnél kevesebb idő nem elegendő az ujoncz oktatása és begyakorlására.

2-or. Mert kevesebb idő alatt a katonai szellem el nem sajátítható és az ujonczok a fegyelemhez nem szoktathatók.

3-or. Mert három év már magában véve kevés idő arra, hogy jó altiszti állomány szerveztessék.

4-er. Mert a szükséges helyőrségek miatt a mostani béke létszám lejobb nem szállítható; — végre

5-ör. Mert Európának egyetlen államában sem kevesebb a tetteges szolgálat ideje.

Lássuk tehát ezen ellenvetéseket egyenként:

Az első ellenvetés folytán már magok az ellenvetők

elismerik, hogy a birodalomnak van olyan emberi anyagja, a mely tulajdonképen nem igényel 3 évi folytonos szolgálatot arra nézve, hogy teljesen kiképezhető lehessen s épen azért utal az emberi anyag különbözőségére, mintegy jelezni akarván, hogy van olyan anyag is, mely a három évi szolgálatot és oktatást ugyancsak megköveteli.

Az ellenvetőknek teljesen igazuk van abban, hogy a birodalom összes lakói nem állanak az értelmiség egyenlő színvonalán, mert például a magyar koronának román vagy rutén köznépe bizonyára nem hasonlítható össze értelmi tekintetben a magyar, német vagy szláv fajokkal, valamint nem a Lajthán túli tartományok bármelyikének lakóival sem, kivéve talán a galíciai ruténeket és bukovinai románokat; — valamint teljesen igazuk van abban is, hogy a kevésbé értelmes anyag több időt igényel kiképzetésére, mint a nálánál jóval értelmesebb.

De itten nem arról van szó, hogy tulajdonképen értelmi tekintetben van-e vagy nincsen különbség az emberi anyagban? valamint nem arról, hogy több időt igényel-e az oktatásra a kevésbé értelmes egyén, mint a jóval értelmesebb? — mert hiszen azt mindenki tudja; — hanem arról: ha valjon tekintetbe vévén a birodalomnak értelmi tekintetben leggyengébb emberi anyagját, szükséges-e ahoz három év, hogy a nyers ujonczból teljesen használható katona képeztessek.

Hogy ezen kérdésre szakszerűen felelhessek, s hogy a katonai teendőket nem ösmerők által is megérthető legyenek, szükségesnek tartom előlegesen megjelölni azon teendőket, melyekre a közkatona mint ilyen felhasználatik s meg azon ügyességeket és gépies teendőket, melyeknek tudására felhasználhatósága tekintetéből mulhatlanul szüksége van.

Igy tehát csak közkatonáról lévén szó, csupán ezeknek teendőit elemezem s egész nyíltsággal kijelentem, hogy ezekből sem a béke, sem a hadi szolgálat gépies eljárásnál többet nem követel s így szükségszerű tudásuknak is csak odáig kell terjedni, a mennyit ezen gépies eljárás teendője megkövetel. — Ennélfogva azon mozdula-

tokon kívül, melyeket a rend fentartása s az egyöntetű szabályos vezethetés czéljából a gyakorlati szabályok értelmében minden katonának tudni s a vezényszó folytán teljesíteni kell, a gyalog katonának különösen szüksége van arra, hogy lőfegyvere kezelését ösmerje, s azzal egyfelől hatásosan löni tudjon, másfelől pedig kézi tusa esetében az arra alkalmazott szuronyt kellőleg s ügyesen kezelje.

A lovas katonának értéke főleg a gyorsaságban s kardjának vagy lándsájának helyes kezelésében nyilvánulván, szükségszerűleg bizton kell lovagolnia s fegyverének gyors s némely tekintetben szabályokhoz kötött használatát elsajátítani s végül miután ő lovával egyetemben képezi csupán a katonát, tudnia kell a helyes loápolást, hogy annak erejét fentartsa, s helyesen kell nyergelnie és málháznia, nehogy ennek helytelensége gyors mozgását akadályozza, vagy lovát épen használhatatlanná tegye.

A tüzérnél a lovaglás csak a haladás eszköze lévén, annak tudása és biztonsága csak másodrendű kelléknek tekinthető s így oktatásánál a fősúly bizonyára a lövegek kezeléséhez mulhatlanul szükséges gépies mozdulatok elsajátítására irányoztatik, míg másfelől a hajt-tüzérek a lovaknak kellő ápolásán kívül a lövegek fogatjainak vezényszó folytán teljesítendő mozdulatainak végrehajtására oktattatnak.

Végre a genie csapatok közvitézeinek működései is csupán physikai teendőkre szorítkozáván, azoknak elsajátítása valamely magasabb fokú értelmet nem követel.

Az előadottakban röviden felsoroltam azon teendőket és ismereteket, melyekkel a különböző fegyvernemeknél alkalmazott közvitézeknek bírniok kell, hogy mint ilyenek célravezetőleg felhasználhatók lehessenek, — s imhol ezek után kérdem, ha valjon a leggyengébb emberanyagoknak is van-e szüksége három évre, hogy azokat elsajátítsa? E kérdésre elfogultság nélkül katona vagy nem katona egyiránt csak nemmel felelhet! miután tehát tény, hogy a legénység kellő kiképezésére három évi tettleges

szolgálat felesleges, nemcsak az államok pénzügyi viszonyai, de nemzetgazdasági szempontokból is teljesen indokolt annak lejjebbállítását óhajtani.

Hogy a különböző fegyvernemeknél különböző tartamú tetteges szolgálatot hoztam javaslatba, az az elsajátítandó ismeretek és ügyességeknek többé vagy kevésbé nehezebb voltában találja indokát, — hogy pedig a műszaki csapatoknál épen két évben vélem azt meghatározandónak, az onnan származik, mert azoknak munkájuk gyakran túlhaladja magát az oktatás szükségességét, s így ilyeneknek teljesítése begyakorlott munkások hiányában hátrányt szenvedhetne.

A második ellenvetés a katonai szellem elsajátítása és a katonai fegyelem megszokására vonatkozik.

A katonai szellem alatt érthető a külső csín, katonás magatartás és megjelenés, továbbá pedig a magasabb erkölcsi érzület, mely a katona harc képességét tagadhatatlanul fokozza.

Ha a külső csínt, katonai magatartást és megjelenést vesszük szemügyre, s mai hadseregünket összehasonlítjuk az 1848 előtti hadsereggel, el kell ösmernünk, hogy ez irányban jóval hátrább állunk; mai fiatal katonáinknak sem öltözködése, sem magatartása, sem lovaglásának szabotossága nem közelíti meg a szemnek hízelgő azon kellemetes látványt, melyet a régibb katonák ez irányban nyújtottak, s így önként következik, hogy arra, miként külső tekintetében a régiekhez hasonló katonákkal bírjunk, három évi tetteges szolgálat sem elegendő. De kérdem, van-e arra szükség? oly nagyszámú hadsereget, melyet korunk követel, nem díszörségnek, hanem azért tart az állam, hogy általa békéjét és államiságát küllelenségekkel szemben is biztosítsa, és tekintélyét fentartsa, e célból pedig nem cifra, de jó katonára van szüksége! Ha tehát a gyalog-katona helyesen és hatásosan tudja lőfegyverét felhasználni, a lovas-katona bizton megüli lovát anélkül, hogy spanyol oskolát lovagoljon, eljut oda, a hová küldetett, s kardjának erejét gyors és merész támadása által értékesíteni tudván, az ellent futásra kényszeríti, —

én azt hiszem a czél el van érve, — ha pedig díszes katonát akarunk látni, akkor megtekintjük a testőrséget, udvari csendőrséget és koronaőrséget, melyeknek rendeltetése a parádé, és nem az ellenség megverése.

Nézzük továbbá a magasabb fokú erkölcsi érzületet mint a katonai szellemnek mondhatnám nélkülözhetlen és legértékesebb tulajdonát, s fontoljuk meg, melyek azon eszközök, amelyek által ez egy hadseregben kifejthető.

Ha a hadi történelmet tanulmányozzuk, kétségtelenül annak jövőnk tudomására, hogy azon hadjáratok, melyek a közvélemény helyeslésével találkoztak, s így kisebb vagy nagyobb mértékben a katonaságra is hatást gyakoroltak, legtöbb esetben győzelemmel végződtek, s így méltán következtethetjük, hogy a katona erkölcsi érzületére vagy egyszerűen kifejezve lelkesedésére legtöbb befolyást gyakorolhat a hadviselésnek népszerű volta; — mint hogy azonban valamely állam sok esetben olyan hadjáratba is kényszerült beleelegyedni, mely a közvéleményt kevésbé vagy épen nem érdekli, s így a katonának lelkesültségét is kevésbé képes kifejteni, nehogy hasonló esetben lelkesülés nélküli gépekre, — mint kiket egyedül a kötelesség s fegyelem tart össze, — bízzuk érdekeink jó vagy rossz kimenetelét, szükségszerűleg már békében oda kell hatnunk, hogy katonáinknak erkölcsi érzülete szükség esetében és kivétel nélkül a lelkesedés legmagasabb fokára lehessen emelhető.

De ezen eredményt nem a szolgálati idő tartóssága által érjük el, mert hiszen a tapasztalás igazolja, hogy számtalan esetben lettek egészen fiatal katonák győztesek edzett régi katonákkal szemben, hanem igenis elérjük azáltal, ha a tiszték igyekezni fognak, magukat a legénységgel megszerettetni, s maguk irányában bizalmat és lelkesedést előidézni, mit pedig úgy érhetnek el, ha a parancsnokságuk alá helyezett legénységet mint bajtársakat, és nem mint eszközöket tekintik, ha velök szemben szigorral bár, de minden körülmények között igazságosan járnak el, s végre, ha anyagi szükségleteik tekintetében kellő gondossággal viseltetnek.

Imhol ezekben van kulcsa a valóban értékes katonai szellem kifejtésének, s élénk meggyőződése, hogy ha tisztjeink erre törekszenek, s főtisztjeink rendeltetésükhöz képest megakadályoznak minden ellenkező eljárást, szükség esetében fiatal seregünkkel csodákat művelhetünk.

A mi végül a katonai fegyelem elsajátítását, vagy helyesebben mondva megszokását illeti, ismét tévednek azok, kik azt a hosszabb szolgálattól feltételezik. Vannak tisztjeink között még számosan, kik már 1848 előtt szolgáltak, kísértsék meg bár ezek összehasonlítást tenni a 48-ik év előtti s a mai állapotok között, bizonyára annak fognak tudomására jönni, hogy 48 előtt számosabbak voltak a kihágások, s így gyakoriabbak a büntetések, pedig 48 előtt hosszú volt a szolgálat, s a büntetések nemei is jóval drasztikusabbak; mi tehát az oka ezen elvitázhatatlan jelenségnek? — igen természetesen semmi egyéb, mint a mai katonáknak fiatalabb s így romlatlanabb kora, továbbá azon körülmény, hogy az aránylag kurtább szolgálat elfoglalja a fiatal katonának idejét; több physical mozgást követelvény igénybe veszi testi erejét, s így szabad idejét inkább nyugalomra használja; míg ellenben a szolgálatban megvénuilt katonák úgyszólván tevéketlenségben töltvén idejüket, az ezerféle kihágások kigondolása s végrehajtásában kerestek szórakozást, s mint ilyenek alkalmasok voltak arra, hogy a fiatal ujonczot is megméltelyezzék.

Gondolom a felhozott körülmény s az abból vont következtetés magában elegendő arra, hogy igazolja, mely szerint a fegyelem kérdése sem áll útjában a szolgálati idő lejebszállításának, sőt hogy a kelleténél hosszabb szolgálat inkább kártékony, mintsem hasznos befolyással lehet a katonaság erkölce és fegyelmezettségére nézve.

A harmadik, a jó altiszti állományra vonatkozó ellenvetést magam is teljesen osztom, azonban ilyennek hiányát nem a jelenben fenálló szolgálati idő tartamában keresem, mert hiszen az kétségtelen, hogy három év leforgása alatt jó altiszt képezhető, hanem abban találok fel, hogy az altisztek, mire kiképezve lettek, már be is fejezték szol-

gálati idejüket s így mint tartalékosok visszatérvén a polgári életbe, a katonaság legtöbb esetben csak ujoncz és még nem teljesen képzett altisztekkel rendelkezhetik.

Ez tehát a baj, a mit orvosolni kell s teljes erővel oda törekedni, hogy a katonai csapatok legalább részben egészen képzett és begyakorlott altisztekkel birjanak, ugy de ennek gyógyszere a tapasztalás s elmondott eredmény szerint nem a három évi tetteges szolgálat megtartásában található fel, hanem igenis azon rendszabályban, a mit az altisztekre nézve munkám második részében elmondani szerencsés voltam.

Kétséget nem szenved, hogy egy altiszt képzésére és begyakorlására nem elegendő annyi szolgálati idő, mint a mennyit a különböző fegyvernemeknél kizárólag a közlegénységre nézve javaslatba hoztam, e szerint tehát az altisztekül kijelölt egyénekre nézve kivétel volna teendő s szolgálati idejük annyi időben állapítandó meg, a mennyi az elméleti és gyakorlati képzésre multhatlanul szükségesnek mutatkozik. — Hogy azonban az egyes ujonczoknál mutatkozó bővebb előösmeret a hosszabb szolgálat által mintegy büntetve ne legyen, nélkülözhetlen, miként az altiszti képezés végett visszatartott ujonczok már visszatartásuk idejétől magasabb ellátásban részesíttessenek, — ez által, valamint biztos reményében annak, hogy vizsgáiknak kielégítő letétele után sorsukhoz mért életmódban részesülnek, bizonyára nem kevés lesz azoknak száma, kik e pályára önként vállalkoznak.

A negyedik pont alatt felhozott ellenvetés a szükségelt helyőrségek tekintetében szintén nem lehet akadály a szolgálati idő lejobb szállításának, mert ha ez által tagadhatlanul kevesedik is a fegyveres erő béke létszáma, a multhatlanul szükségelt helyőrségek még mindig pótolhatók aránylag több ezredeknek összevonása által.

Egyébiránt az egész birodalom területén csupán három város van, mely aránylag nagyobb helyőrséget követel s minthogy az államnak minden körülmények és szabályok mellett is joga van ugy az egész fegyveres erő, mint egyes csapatoknak mozgósítására, multhatlan szükség

esetében miért ne történhetnék meg az, hogy azon ezredek, melyek történetesen a fővárosokban lelik elhelyezésüket, több legénység behívása által ne szaporítsák béke létszámukat.

Vége az ötödik ellenvetés, mely a jelenleg fenálló szolgálati időnek fentartását a kül-államok hasonló eljárásával támogatja, szinte elesik, ha tekintetbe vesszük, hogy minden állam saját viszonyainak megfelelőleg szervezi és rendezi ügyeit. — A szolgálati időtartamnak meghatározása kétség kívül több tényezőtől függ, döntő befolyással lehet erre maga a rendszer, melyen valamely államnak védereje nyugszik, döntő befolyással az emberi anyag minősége; s végül döntő befolyással a béke létszámnak szükségszerű mennyisége. Ily körülmények között tehát más államokra nem hivatkozhatunk, hanem csupán saját viszonyainkat kell irányadóként tekintünk.

A mi véderőnk rendszere teljességgel nem követeli meg, hogy a szolgálati idő multhatlanul három év legyen, ember-anyagunk jobb, hogy sem kiképzése jóval rövidebb idő alatt is eszközölhető ne lehessen s végül belviszonyaink nem olyanok, a melyek egy magas béke létszám fentartását követelnék! — Ily körülmények között tehát teljesen téves felfogás a status quo fentartására törekedni csak azért, mert meglehet más viszonyok közt lévő államok is hasonlókat cselekesznek; s még tévesebb különösen pénzügyi tekintetben, ha fontolóra vesszük, hogy a szolgálati idő lejjebb szállítása által a véderő harezképességének minden csökkenése nélkül milliomokat takaríthatunk meg.

Ime ezek voltak azok, melyeket védtörvényeink bekövetkezendő revisiója előtt elmondani magamnak szabadságot vettem. Célom, mint már értekezésem kezdetén megemlíteni szerencsés voltam, távol minden politicalai célzattól egyedül odáig terjedt, hogy véderőnknek helyzetét teljes tárgyilagossággal bíráljam s így az 1867-iki közjogi alapon s tehát annak keretén belül megjelöljem azon változtatásokat, melyeket a 10 évi gyakorlati élet véderőnknek úgy szervezete, mint képezése körül, tehát teljes használhatósága szempontjából kívánatosnak mutat fel; —

valamint hogy rámutassak azon lehetőségekre, melyek véderőnknek bizonyára nyomasztó kiadásait mérsékelni alkalmasok.

Hogy mennyire feleltem meg kitűzött czélnak, annak megbírálására minden biztonnal az elfogúlatlan olvasó közönség van hivatva s első vonalban azok, kik a katonai teendőkkal foglalkoznak s mint ilyenek tüzetesen ösmertetik s ösmerniök is kell véderőnknek fényoldalait, valamint ösmerniök azon hiányokat is, melyeknek javítása egy kifogástalan hadsereg előállítására annyira szükségesek.

Fő törekvésem oda irányult, hogy a birodalom összes véderejének elméleti és gyakorlati képzettsége kielégítő és egyöntetűvé tétessék, és hogy annak különböző nemei között az öszhang létre hozassék és pedig anélkül, hogy szelleme ez által változzék, vagy harczképessége bár pillanatnyira is megingatva legyen.

Igaz, hogy javallatom értelmében a honvédséghez mai napon dívó közvetlen felavatás megszűnnék, s jövőendő létszámát csakis a közös hadsereg keretében már hat évet kitöltött hadkötelesekből nyerné, de miután úgy közgazgatási, valamint katonai kezelése is megmaradna mai minőségében, meg vagyok győződve, hogy nemzeti jellegéből mitsem veszítene, holott pedig a jelzett változás által képzettségének magasabb foka által, mint az öszvéderő kiegészítő része inkább megfelelné hivatásának, s keretében nem csupán gyalog és lovassággal, hanem általában minden fegyvernemmel s így műszaki csapatokkal is bírna.

A közös hadsereg magyarországi csapatainál is alkalmazandó magyar vezényszó pedig s az annak folytán nagyobb mennyiségben alkalmazandó magyar tisztek bizonyára csak jótékony befolyással lennének a közös hadsereg magyarországi csapatainak nemzeti jellegére nézve is, s azt megóvnák a germanisatiótól, a minek a mai viszonyok között kisebb vagy nagyobb mértékben akaratlanul is alávetvék.

A helyesebb alapelvek szerint kezelt s okszerűbb elbánásban részesített szabadságolt és tartalékos tisztek,

nagy kiadás megtakarítása mellett mozgósítás esetére biztosítanak az összes véderő tisztikarának létszámát, valamint azon eljárás, melyet az altisztekre nézve felhozni szerencsés voltam, biztosítana egy teljesen képzett begyakorlott, s így megbízható altiszti állományt.

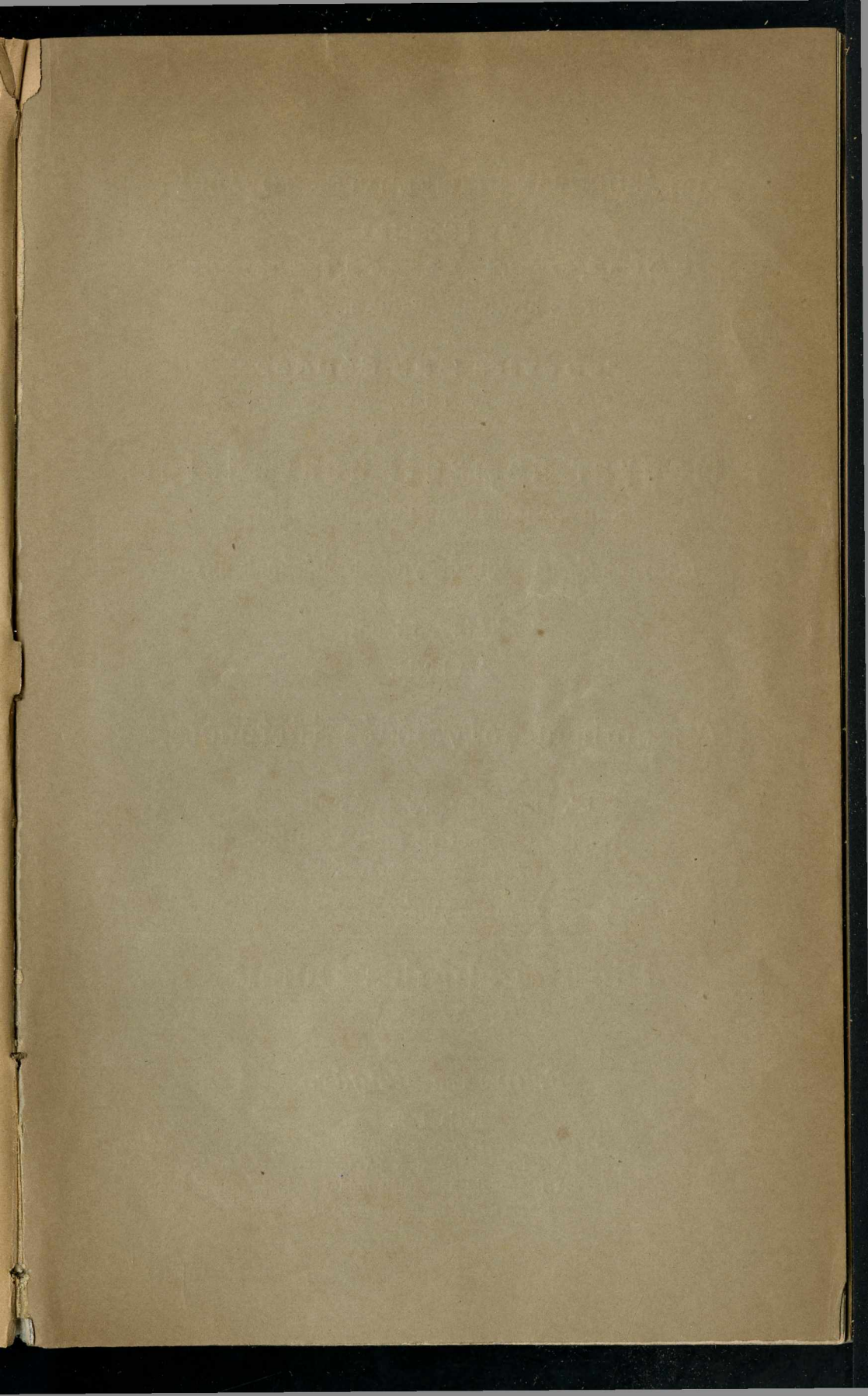
Végül a következőleg behozandó territorialis elhelyezés rendszabálya a szükséges eltérések mellett is biztosítván a közös hadsereg magyarországi csapatainak benmaradását, ez mintegy gyakorlatilag létesítené az anyyira óhajtott magyar hadsereg létezését.

A kiadások részbeni megtakarítását illetőleg, mely kiadást értekezésem III-dik részében voltam szerencsés tüzetesen tárgyalni, numericus mennyiségről nem szólhatok, de ha tekintetbe vétetik, hogy javaslatom értelmében megszűnnének a közös hadsereg tartalék-ezredei kereteinek nem csekély kiadásai, — megszűnnének az ujonczoknak és három évet kiszolgált tartalékosoknak nagy távolságokra államköltségen történendő szállításuk, s végre hogy a közös hadsereg béke-létszáma a mainál több mint felére leapadna, bizonyára nem févedek, ha azt hiszem, hogy a közös hadsereg mai költségvetésének egy harmada megtakarítható lehetne.

Ezzel befejezem értekezésemet azon őszinte óhajtásom mellett, vajha azok, kik hivatva voltak tíz éven keresztül megfigyelni védrendszerünk gyakorlati értékét, helyesen bírálták legyen meg annak hiányait, s most elég korán igyekezzenek azoknak eltávolítására, nehogy mint már oly gyakran, a szomorú tapasztalás késztesen majd arra!

Végül a magyar honvédség vezérlő férfiainak még egyszer emlékébe kell hoznom a tiszti kar szükséges létszámának kiegészítését, ellenesetben 227.000 honvédnek nagyobb része szükség esetében papiroson, felszerelvénye pedig a raktárakban maradna, mert tiszteket a montour és gombok között hasztalanul keresnénk!

Dr. BALLAGI GÉZA.

KIADÁSUNKBAN MEGJELENTEK TOVÁBBÁ :

**Az 1873-iki
Chivai hadjárat**

orosz hivatalos adatok nyomán

irta

Popovics Zub Sándor.

Ára 50 kr.

A magyar nemzeti honvédelem,

a nemzetközi katonai kongresszus

és

magyar polgári védhadégylet alapításának ügye

irta

Takátsy József.

Ára 50 kr.

Az emberi művelődés története.

Irtá

P. Szathmáry Károly.

Eddig megjelent 13 füzet à 30 kr.

277 fametszetű ábrával.

 E nagyszabásu, díszes kiállítására nézve irodalmunkban páratlan munkát melegen ajánljuk művelt közönségünk pártfogásába.

Die Regeln des Duells.

Herausgegeben

von

Franz von Bolgár.

Preis 1 fl.

 Az első mű mely a párbajjal behatóan foglalkozik, összegyűjtve ama szabályait, melyekkel a humanitás idő lefolytával e küzdelmet felruházta és rendezte, melynek mellözésére mindeddig nem talált módot az igazságszolgáltatás.

Budapest, 1880. Nyomatta Hornyánszky Viktor.

